

บทที่ 5

แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

- ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางสังคม
- ทฤษฎีการยอมรับวิทยาการใหม่
- ทฤษฎีการจัดช่วงชั้นทางสังคม
- ทฤษฎีพฤติกรรมสังคม
- ทฤษฎีการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม
- ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
- ทฤษฎีความขัดแย้ง
- ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์
- ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน
- ทฤษฎีพัฒนาการ

บทที่ 5

แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

การที่มนุษย์มีพฤติกรรมต่างกัน ก็ เพราะว่ามนุษย์มีความรู้สึก ความต้องการ ความปรารถนา กิเลสหรือตัณหาในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เมื่อมนุษย์เราเกิดความไม่พอใจกับสภาพเดิมที่เคยเป็นอยู่ และเริ่มรู้สึกว่าซึ่งมีสิ่งที่ดีและใหม่กว่าในโลกนี้อีกมาก ดังนั้นเพื่อเป็นการสนองตอบความต้องการเหล่านั้นมนุษย์จึงได้ประดิษฐ์คืนสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา หรือมีการขอรื้นจากผู้อื่น เช่น เทคโนโลยี รูปแบบขององค์กร หรือการยอมรับระบบความเชื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ตน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาระสำคัญของขบวนการขึ้นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Spicer 1962 : 292) โครงการพัฒนาต่าง ๆ เป็นโครงการเปลี่ยนแปลงแบบนี้ แผน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความเชื่อ ความไม่เชื่อ ทัศนคติของประชาชน และเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น การส่งเสริมให้ประชาชนยอมรับวิทยาการใหม่ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการพัฒนาชุมชนในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่การที่ประชาชนจะยอมรับหรือตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น ความรู้ ค่านิยม ความสามารถ โอกาส ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยในการพิจารณาว่าจะเข้าร่วมดีหรือไม่ ถ้าบุคคลได้พิจารณาข้อดีและข้อเสียแล้ว และเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชนส่วนรวมแล้ว เขาอาจจะตัดสินใจเข้าร่วม

ในทางทฤษฎี การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่จะช่วยส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น นักวิชาการในสาขาต่าง ๆ เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ มนุษยวิทยา ได้ทำการศึกษาและสร้างทฤษฎีขึ้นมา เพื่อที่จะอธิบายถึงขบวนการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation Theories)

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงชุมชน อย่างกว้างขวาง โดยการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น เช่น การร่วมประชุม การเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กร การเข้าร่วมตัดสินใจ เช่น การร่วมกำหนดแผนงาน และวางแผนโครงการ การร่วมคัดเลือกและวางแผนโครงการ การยอมรับเหตุผลและอำนาจในการตัดสินใจ การร่วมดำเนินกิจกรรม เช่น การร่วมปฏิบัติตามแผนงานและโครงการ การเข้าร่วมฝึกอบรม และร่วมบำรุงรักษาในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะโดยทางตรงคือเข้าร่วมเอง หรือโดยอ้อม คือสนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม

Spicer (1962) ได้ชี้ให้เห็นว่าพนักงานส่งเสริมการเกษตร ควรจะได้ใช้วิธีการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการยอมรับวิทยาการใหม่ๆ ขึ้นตอนแรกล่าว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนนั้น หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผน ภารกิจราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะต่อปัญหาต่างๆ ตลอดจนผลประโยชน์ที่จะได้รับ การแนะนำวิทยาการใหม่และการบริหารงาน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมขององค์กรต่างๆ ไม่เพียงแค่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่า เขายังมีโอกาสที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถและความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เขารู้สึกว่าเขาสามารถดำเนินการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของเขากลับดีขึ้น

Reeder (1975) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางสังคม คือ การมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกชนและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

Anderson (1963) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางสังคมดังต่อไปนี้ “การมีส่วนร่วมทางสังคม คือ การที่บุคคลเข้าร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นในองค์กรหรือสมาคมโดยตรง และการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปด้วยความสมัครใจ”

โดยทั่วไป การที่คนมาร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างนั้น อาจจะมีพลังผลักดันหรืออาจจะถูกบังคับให้เข้าร่วม การบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางสังคม แนวความคิดของการมีส่วนร่วมทางสังคมมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน ในเรื่องการพัฒนาชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมพัฒนาโดยความสมัครใจ

การมีส่วนร่วมในการกระทำการทางสังคมอาจแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการยอมรับความคิดและการปฏิบัติใหม่ ๆ เช่น การยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี การวางแผนครอบครัว การยอมรับทางค้านอนมัยสมัยใหม่
2. การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การสร้างถนน บ่อ拿้ สะพาน ทำนบหรือเขื่อน ศาลาประชาคม
3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรที่เป็นทางการ และองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ
4. การเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านและกิจกรรมของกลุ่มเล็ก ๆ โดยปกติการยอมรับวิชาการแผนใหม่ และการมีส่วนร่วมทางสังคม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมทางสังคมนั้นอาจพิจารณาได้ว่า ย่อมมาก่อนการยอมรับวิชาการแผนใหม่

นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้พิจารณสร้างเครื่องมือวัดการมีส่วนร่วมที่เป็นมาตรฐานโดยการพัฒนาและคัดแปลงจากผลงานของนักวิจัยก่อน ๆ เช่น Chapin,

Howthrown, Hypes, Herkpatrick, Lindstrom, Mangus and Cottom, Goldhamer, Hey, Kaufman, Dumcan and Artis ด้วยการนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่แตกต่างกันมาสร้างมาตรฐานวัดการมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันมากกับเครื่องมือวัดของ Chapin องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม 5 ประการ ได้แก่

1. การเป็นสมาชิก (membership)
2. การเข้าร่วมประชุม (attendance)
3. การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ (contribution)]
4. การเป็นกรรมการ (membership on committies)
5. การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ (holding offices)

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้พัฒนาขึ้นมาโดยยึดหลักการวัดได้จากลักษณะภายนอก (explicit) ปัญหาในการใช้เครื่องมือวัดนี้อยู่ที่การปรับปรุงใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกัน

การมีส่วนร่วมทางสังคมและการยอมรับวิทยาการใหม่ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมทางสังคมนั้นอาจพิจารณาได้ว่า ย่อมมาก่อนการยอมรับวิทยาการใหม่ การมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่า ถ้าปราศจากประชาชนอาสาแล้ว โครงการพัฒนาชุมชนก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้

ทฤษฎีการยอมรับวิทยาการใหม่

(Adoption of Innovation Theories)

เครื่องชี้ของความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชน คือ การยอมรับวิทยาการใหม่ ในเรื่องต่าง ๆ หรือการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมของประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ทฤษฎีที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวมีอยู่หลายทฤษฎี ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวความคิดทฤษฎีการยอมรับวิทยาการใหม่ของ Rogers

Rogers (1971) กล่าวว่า การที่บุคคลจะยอมรับวิทยาการใหม่ไปช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้น จะต้องผ่านกระบวนการยอมรับ (Adoption process) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (awareness stage) หมายความว่า บุคคลได้กระทบวิทยาการใหม่หรือความคิดใหม่เป็นครั้งแรก แต่ยังขาดความรู้อย่างแจ่มแจ้งในวิทยาการใหม่นั้น เป็นการรับรู้ว่าวิทยาการใหม่มีอยู่ แต่ยังไม่ได้แสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม

2. ขั้นความสนใจ (interest stage) หมายความว่า บุคคลเริ่มสนใจความรู้ใหม่และพยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

3. ขั้นการประเมินผล (evaluation stage) หมายความว่า บุคคลคิดทบทวน ไตร่ตรองถึงผลดีผลเสียของความรู้ใหม่อยู่ในใจก่อนที่จะตัดสินใจว่าจะทดลองทำหรือไม่ทำต่อไป

4. ขั้นการทดลอง (trial stage) หมายความว่า บุคคลนำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติในขนาดเล็ก ๆ เป็นการทดลองเพื่อคุ้มกันจะตัดสินใจยอมรับโดยเต็มที่ต่อไป

5. ขั้นการยอมรับ (adoption stage) หมายความว่า เป็นขั้นตอนที่บุคคลทดลองใช้วิทยาการใหม่ไปปฏิบัติต่อไปอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการยอมรับผลการทดลองในขั้นก่อนว่าใช้ได้ผล

นอกจากนี้ Rogers ได้เสนอถูกชนะของวิทยาการใหม่ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความได้เปรียบสัมพันธ์ (relative advantage) หมายความว่าวิทยาการใหม่มีส่วนที่เหนือกว่าของเดิม เป็นเรื่องของทัศนภาพ (perception) ของสมาชิกของสังคมที่มีผลกระทบต่ออัตราการยอมรับ กล่าวคือ ผู้ที่มองเห็นความได้เปรียบชัดแจ้งย่อมจะรับวิทยาการใหม่เร็วกว่าบุคคลอื่น

2. ความสอดคล้องกัน (Compatibility) หมายความว่าวิทยาการใหม่นี้ ความสอดคล้องกับค่านิยม และประสบการณ์ในอคติของผู้ยอมรับ หากไม่สอดคล้อง กับปัทสถานของสังคม การยอมรับจะไม่รวดเร็วเท่ากับวิทยาการใหม่ที่สอดคล้องกับ ปัทสถานของสังคมนั้น

3. ความซับซ้อน (complexity) หมายถึงวิทยาการใหม่ที่มีลักษณะยาก แก่การกระทำความเข้าใจและนำไปใช้ วิทยาการใหม่อาจจัดลำดับจากยากไปหาง่าย ซึ่งความซับซ้อนของวิทยาการใหม่ทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กับอัตราการยอมรับ ของเกษตรกร

4. ความสามารถแยกย่อยออกเป็นส่วน ๆ ได้ (divisibility) หมายถึง ระดับที่วิทยาการใหม่สามารถแยกย่อยออกไปทำการทดลองทำในขอบเขตจำกัด ได้ ซึ่งจะได้รับการยอมรับเร็วกว่าวิทยาการใหม่ที่ไม่สามารถแยกย่อยออกไปทดลองทำใน ส่วนเล็ก ๆ ได้

5. ความสามารถถ่ายทอดให้เข้าใจได้ (Communication) หมายความ ถึง ระดับที่ผลของการวิทยาการใหม่ สามารถเผยแพร่กระจายไปยังบุคคลอื่น ผลของความคิด ใหม่บางอย่างที่ง่ายแก่การสังเกตและสื่อสารให้คนอื่นเข้าใจได้ ดังนั้น ความสามารถ สื่อสารของวิทยาการใหม่ตามการรับรู้ของสมาชิกในสังคมมีผลทำให้อัตราการยอมรับ แตกต่างกัน

นอกเหนือจากทัศนภาพของผู้ยอมรับในคุณลักษณะ 5 ประการของ วิทยาการใหม่ดังกล่าวแล้ว Rogers ได้ให้แนวคิดต่อไปอีกว่า น่าจะมีปัจจัยอีก 4 ประการ ที่มีผลต่ออัตราการยอมรับ คือ

1. แบบของการตัดสินใจยอมรับวิทยาการใหม่ (the type of innovation decision) มีส่วนสัมพันธ์กับอัตราการยอมรับวิทยาการใหม่มี 3 แบบคือ

1.1 การตัดสินใจยอมรับวิทยาการใหม่ที่รวมเร็วเป็นการตัดสินใจของผู้มีอำนาจสั่งการ (authority)

1.2 การตัดสินใจยอมรับวิทยาการใหม่ที่รองลงมา เป็นการตัดสินใจแบบมีโอกาสเลือก (optional) คือมีทางเลือกให้พิจารณาหลายทาง

1.3 การตัดสินใจยอมรับวิทยาการใหม่ที่ค่อนข้างช้า เป็นแบบการตัดสินใจที่ให้โอกาสคนทั่ว ๆ ไปแสดงความคิดเห็นด้วยจนกว่าคนส่วนใหญ่จะได้รับตัดสินใจ (collective)

2. ซ่องทางของการสื่อความรู้ที่ใช้เป็นตัวแพร่กระจายวิทยาการใหม่ เช่น มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน ในกระบวนการตัดสินใจของผู้ยอมรับวิทยาการใหม่ (the master of communication channels) Rogers ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเรื่องนี้ ดังนี้

2.1 ขั้นการรับรู้ (knowledge stage) ลักษณะทางด้านความสอดคล้องกัน และความซับซ้อนของวิทยาการใหม่น่าจะมีความสำคัญมากที่สุด

2.2 ขั้นซักชวน (persuasion stage) ลักษณะของวิทยาการใหม่ ด้านความได้เปรียบสัมพันธ์และความสามารถสังเกตได้มีความสำคัญมากที่สุด

2.3 ขั้นตัดสินใจ (decision stage) ความสามารถแยกย่อยไปทดลองทำได้ (triality) ของวิทยาการใหม่มีความสำคัญมากที่สุด

สำหรับซ่องทางการสื่อความรู้ Rogers กล่าวว่า ประกอบด้วยกระบวนการของผู้ส่งสารหรือแหล่งกำเนิดสาร ซ่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร

ช่องทางสื่อสาร เป็นวิธีการที่ผู้ส่งข่าวนำข่าวสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งแยก
ได้ 2 ลักษณะ คือ

- ช่องทางสื่อสารมวลชน (mass media channel) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ภาพบนตรร วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
- ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal channel) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคล เพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

3. ลักษณะธรรมชาติของระบบสังคม (the nature of social system) ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ บรรทัดฐานทางสังคม ในสังคมที่ทันสมัย อัตราการยอมรับวิทยาการใหม่ค่อนข้างจะรวดเร็วกว่าสังคมที่ล้าสมัยหรือสังคมโบราณ เพราะว่า สังคมที่ทันสมัยทัศนคติต่อต้านการยอมรับความคิดใหม่มีน้อยกว่าสังคมโบราณ ซึ่งเป็นสังคมที่อัตราการยอมรับค่อนข้างต่ำ

4. ความพากเพียรพยายามของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการแพร่กระจายวิทยาการใหม่ที่มีผลต่ออัตราการยอมรับ (the extent of change agents promotion efforts) ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราการยอมรับกับความพากเพียรพยายามของผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงทุ่มเทความพยายามไปหนึ่งหน่วยของอัตราการยอมรับ อาจจะออกมากหรือน้อยกว่าหนึ่งหน่วยก็ได้

Rogers ได้สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในการยอมรับวิทยาการใหม่ (innovations) ไปใช้หรือการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ 5 ประการ คือ

- 1. คุณสมบัติของผู้นำการเปลี่ยนแปลง**
  - 1.1 ความเสียสละและทำงานเพื่อชุมชนจริง
  - 1.2 มีความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสาร เช่น การพูดการเขียน ความมีเหตุผล ตลอดจนความสามารถในการรับฟังข่าวสาร
  - 1.3 มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่คนจะนำไปเผยแพร่
  - 1.4 มีทัศนคติที่คิดต่อตนเอง ต่อสิ่งที่จะนำการเปลี่ยนแปลงและต่อบุคคลหรือกลุ่มนบุคคลเป้าหมาย
  - 1.5 มีความสามารถในการเลือกสื่อกลางในการติดต่อ
- 2. สิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ หรือแนวความคิดใหม่ ๆ ที่จะนำไปเปลี่ยนแปลง การยอมรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมจะสูง ถ้าสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ นั้น มีลักษณะที่สำคัญ คือ
  - 2.1 มีความค้ายคายไม่ขัดแย้งที่มีอยู่แล้วในชุมชน
  - 2.2 มีความหมายสมกับสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคม
  - 2.3 สิ่งนั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน วิธีการไม่ยุ่งยากและเข้าใจง่าย
  - 2.4 สิ่งนี้เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วต้องเอื้ออำนวยประโภชน์ในด้านความพึงพอใจ หรือมีการนับถือยกย่องเมื่อนำไปปฏิบัติ
  - 2.5 สิ่งนั้นต้องประหัดเวลาในการปฏิบัติการ**
- 3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ**
  - 3.1 สภาพการถือครองที่คิน
  - 3.2 ลักษณะทางสังคมทางการเมือง เช่น คนที่อยู่ในสังคมแบบรักษากฎหมายและเนย์มประเพณีเก่า
  - 3.3 ลักษณะการรวมตัวกันทางสังคม
  - 3.4 ค่านิยมของคนในสังคม
  - 3.5 สภาพแวดล้อมทางกฎหมายศาสตร์ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ

4. สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันที่เกี่ยวข้อง เช่น
  - 4.1 สถาบันสินเชื่อเพื่อการเกษตร
  - 4.2 สถาบันวิจัยและส่งเสริมการเกษตร
  - 4.3 สถาบันวิชาการเกี่ยวกับการตลาด
  - 4.4 สถาบันที่ดำเนินการเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดิน
  - 4.5 สถาบันที่เกี่ยวข้องกับสาธารณูปโภค
  - 4.6 สถาบันเกี่ยวกับสื่อมวลชน

5. ลักษณะของบุคคลเป้าหมายหรือผู้รับการเปลี่ยนแปลง เช่น
  - 5.1 ลักษณะพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา
  - 5.2 ความสามารถในการรับข่าวสาร เช่น การฟัง การอ่าน และ ความรู้สึกนึกคิด
  - 5.3 มีทัศนคติที่คิดต่อตนเองต่อสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ และต่อผู้นำการเปลี่ยนแปลง
  - 5.4 มีความสนใจกับปัญหาของตนเอง และเพื่อนบ้านในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตนเอง รวมทั้งคิดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมากกว่า รวมทั้งการเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกร
  - 5.5 มีความพร้อม มีแรงจูงใจ มีข้อมูลในเรื่องที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีนี้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชน จะมาจากการกลไกภายนอกมากกว่ากลไกภายในชุมชน และจะมีจุดเริ่มต้นจากภายนอกชุมชนก่อน ซึ่งนักพัฒนาที่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกภายนอก จึงย่อมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎี

Lionberger (1960) ได้ระบุถึงปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิทยาการใหม่ ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ (1) ปัจจัยทางด้านการสื่อ

สาร (2) ปัจจัยทางด้านสังคม (3) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม (4) ปัจจัยทางด้านบุคคล และ (5) ปัจจัยทางด้านสถานการณ์

ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิทยาการใหม่แยกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ (Lionberger, 1960 : 12 – 17)

1. วิทยาการใหม่ ๆ หรือแนวความคิดใหม่ ๆ ที่จะนำไปเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับความคิดและความเชื่อของคนในสังคม การยอมรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว
2. เกษตรกรจะต้องทราบนักถึงความต้องการวิทยาการใหม่ ๆ เพล่า
น้ำ
3. การลงทุนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ถ้าวิทยาการใหม่ลงทุนน้อย เกษตรกรจะยอมรับอย่างรวดเร็วกว่าวิทยาการใหม่ที่ต้องลงทุนสูง
4. วิทยาการใหม่ง่าย ๆ ที่ได้ทำการสาธิตทดลองให้ประชาชนได้เห็น ของจริงแล้ว จะได้รับการยอมรับเร็วขึ้น
5. กลุ่มนักศึกษาที่มีอิทธิพลต่ออัตราการยอมรับวิทยาการใหม่
6. เพื่อนบ้านมีอิทธิพลต่ออัตราการยอมรับวิทยาการใหม่
7. สามารถในครอบครัวจะมีพฤติกรรมยอมรับวิทยาการใหม่แตกต่าง กันออกไป
8. ประชาชนจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มซึ่งเขาไม่ได้เข้าเป็นสมาชิก
9. ค่านิยมของบุคคลอาจจะเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้นหรือช้าลง
10. การศึกษาในระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิทยาการใหม่ เกษตรกรที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาจะยอมรับวิทยาการใหม่เร็วกว่า และมีรายได้ สูงกว่าเกษตรกรที่เรียนจบชั้นป्रถนศึกษา

Mosher (1966) ได้เสนอแนวคิดเพื่ออธิบายถึงวิธีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ในทฤษฎีของ Mosher เขายืนยันว่า การยอมรับวิทยาการใหม่เป็นเพียง

หนึ่งในห้าของปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาเกษตรกรรม นอกจากรายมรับวิทยาการใหม่แล้ว ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจะต้องอาศัยปัจจัยที่จำเป็นด้วยกัน ๆ ด้วย ปัจจัยที่จำเป็นในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร 5 ประการ ได้แก่

1. การตลาดสำหรับผลผลิตทางการเกษตร
2. การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิต
3. การจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรให้แก่ท้องถิ่น
4. แรงงานใจให้เกษตรกรทำการผลิต
5. การขนส่ง

นอกจากปัจจัยที่จำเป็น 5 ประการแล้ว Mosher ยังได้ระบุถึงปัจจัยที่เป็นตัวเร่งในการพัฒนาเกษตรกรรม 5 ประการ ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อการพัฒนา
2. สินเชื้อเพื่อการผลิต
3. การรวมกลุ่มกระทำการของเกษตรกร
4. การปรับปรุงและขยายที่ดินเพื่อการเกษตร
5. การวางแผนระดับชาติเพื่อการพัฒนาการเกษตร

ปัจจัยทั้ง 10 ประการนี้ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการพัฒนาทางการเกษตร ถ้าหากไม่สามารถส่งเสริมให้มีปัจจัยเหล่านี้เกิดขึ้น ก็จะไม่สามารถพัฒนาการเกษตรได้

ทฤษฎีการจัดชั้นทางสังคม (Social Stratification Theories)

การจัดชั้นทางสังคม หรือจัดลำดับสถานภาพของบุคคล คือ การที่บุคคลในสังคมถูกประเมินให้อยู่ในลำดับขั้นที่แตกต่างกัน โดยอาศัยตำแหน่งทางสังคมเป็นเครื่องวัด บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงที่มีเกียรติ จะถูกจัดอยู่ในลำดับขั้นหรือ

สถานภาพที่สูงกว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งต่ำดังนั้นจึงมีค่านิยม ทัศนคติ โอกาสในชีวิต แบบแผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกับบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า

Mark (1959) กล่าวถึง การแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็นขั้นต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่แนวความคิดของพวากลอมมิวนิสต์ที่แบ่งกลุ่มคนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและทรัพย์สิน คือ พวกร่วมค้า พวกราษฎร กับพวกรอกชัชท์ ทุกคนทำงานเพื่อส่วนรวมตามความสามารถแต่บริโภคเท่าที่แต่ละคนมีความต้องการ ซึ่งก่อให้เกิดความยุติธรรม เสมอภาคกัน Karl Mark กล่าวว่า ชนชั้นเกี่ยวกับปัจจัย 2 ประการ ประการแรก ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ ประการที่สอง ได้แก่ ความรู้สึกว่าตนอยู่ในชนชั้นใด (Class Consciousness)

Weber (1964) กล่าวถึง การจัดชั้นของสังคมต่าง ๆ ว่ามีพื้นฐานมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ

ก. การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน หมายถึง การเป็นเจ้าของกิจการเอง หรือ เป็นลูกจ้าง การได้มานำซึ่งทรัพย์สิน คือ การผลิตของหรือต้องซื้อมา

ข. การมีอำนาจทางการเมือง หมายถึง การมีอำนาจและตำแหน่งทางการเมือง จะเป็นส่วนที่ทำให้บุคคลมีอำนาจแตกต่างกันไป อำนาจทางการเมืองอาจมีผลลัพธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ ตามความเป็นจริงผู้ที่มีอำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งสามารถเอาอำนาจนั้นไปใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่ง บุคคลซึ่งมีความมั่งคั่งก็สามารถจะได้ทั้งสถานภาพและอำนาจทางการเมือง บุคคลผู้ซึ่งมีสถานภาพสูงจะมีอิทธิพลทางการเมืองได้ และนักการเมืองก็จะมีผลประโยชน์ในทางสังคมและเศรษฐกิจ

ค. การมีเกียรติภูมิหรือชื่อเสียงในสังคม โดยดูจากฐานะหรือสถานภาพทางสังคม เช่น ฐานะความเป็นอยู่ การศึกษา หน้าที่การทำงาน การบริโภคสินค้า เช่น การแสดงความโ้ออ่า ภูมิฐาน หรือแสดงความต่ำต้อย บางคนอาจจะมีทรัพย์น้อย

แต่แสดงออกในรูปของการครองชีพอย่างโ้ออ่า ภูมิฐาน สังคมอาจยกย่องให้เกียรติ เป็นกอกลุ่มนี้มีฐานะสูงได้

Bredemirer and Stephenson (1972) กล่าวว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคม หมายถึง ความไม่เท่าเทียมในเรื่องต่อไปนี้

ก. ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่อง การกระจายศินค้าและบริการไปสู่สามาชิกในสังคม ทำให้บุคคลมีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน และโอกาสความก้าวหน้าในชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมก็แตกต่างกันไปด้วย

ข. ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเกียรติภูมิ หมายถึง การประเมินความหมาย การได้รับการยกย่องนับถือให้อยู่ในสถานภาพและบทบาทในสังคมสูงต่ำไม่เท่ากัน คนที่มีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน มักจะมีแบบแผนการดำเนินชีวิต เช่น การศึกษา การแต่งกาย แบบแผนการบริโภค การพักผ่อนหย่อนใจที่แตกต่างกัน

ค. ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านอำนาจ อำนาจในที่นี้หมายถึง ความสามารถที่จะทำอะไรตามแนวทางที่ตนต้องการ อาจจะเป็นการทำให้คนอื่นยอมรับในสิ่งที่เราต้องการ หรือในบางครั้งอาจจะมีการใช้อำนาจไปในทางที่ผิดกฎหมาย

Parsons (1962) กล่าวถึง การจัดลำดับชั้นทางสังคมว่า เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการกระทำการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เป็นผู้ประเมินความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในแง่ของการกระทำ และคุณภาพของสิ่งเหล่านั้น สิ่งที่ใช้ในการประเมินความหมายก็คือ ค่านิยมในสังคม สังคมจะคำร้องอยู่ได้ก็ต้องการปฏิบัติในตำแหน่งที่แตกต่างกัน ตำแหน่งที่มีความสำคัญมาก อาจจะต้องอาศัยความสามารถ และความชำนาญมากกว่าตำแหน่งอื่น ๆ ดังนั้น ตำแหน่งนี้จึงได้รับค่าตอบแทนสูง การให้ค่าตอบแทนหรือรางวัลในตำแหน่งต่าง ๆ ไม่เท่ากันจึงทำให้เกิดการจัดชั้นทางสังคมขึ้น

กลุ่มทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (structural – functional theory) กลุ่มนักทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มีความเห็นว่า ช่วงชั้นเป็นเรื่องจำเป็นของสังคมและเป็นสิ่งที่จะพบในทุกสังคม โดยทำหน้าที่เพื่อให้สังคมคงอยู่และมีระเบียบ ถ้าสังคมใดปราศจากชั้นหรือถ้าทุกคนมีความเท่าเทียมกันหมดแล้ว สังคมนั้นอาจจะลายตัวไม่ช้าก็เร็ว จากทฤษฎีนี้จึงจำเป็นต้องมีการให้รางวัลซึ่งอุปมาในรูปของการได้รับเกียรติ การยกย่อง การให้สิทธิฯลฯ สรุปแล้วกลุ่มทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มีความเชื่อว่าช่วงทางสังคมนั้นแท้จริง คือ วิธีการจูงใจ ล่อใจ หรือนำหนีจูงใจ ให้สำนึกของสังคมยอมรับหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญและหนักหน่วงของสังคมนั้นเอง

Young and Mack (1956) กล่าวว่า ชั้นชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันย่อมจะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องดังต่อไปนี้

ก. แบบแผนการดำเนินชีวิต ได้แก่ การดำรงชีวิต การศึกษาลักษณะของครอบครัว ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน วัฒนธรรม ศาสนา และคุณค่าทางวัฒนธรรมตลอดจนทัศนคติและบุคลิกภาพของคนในชั้นชั้น

ข. โอกาสของชีวิต ชั้นชั้นสูงจะมีโอกาสในชีวิตมากกว่าชั้นชั้นต่ำ เช่น โอกาสทางค้านการศึกษา สุขภาพอนามัย การเลือกประกอบอาชีพ ตลอดจนการได้รับการเข้าถึงทางสังคม ในการเข้าสังคมกีย่อมมีโอกาสกว่าชั้นชั้นต่ำ

ช่วงชั้นทางสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรมค้านต่าง ๆ ของชีวิต เราสามารถเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้พอสมควร จากการศึกษาช่วงชั้นในสังคม ความแตกต่างทางค้านช่วงชั้นของคนเรานั้นก่อให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การศึกษา การนับถือศาสนา ศาสนาในชีวิต การเข้าประเพณี วัฒนธรรม บุคลิกภาพ การประกอบอาชีพ สันทานการ และอื่น ๆ อีกหลายประการ

จะเห็นได้ว่า สถานภาพทางสังคมหรือช่วงชั้นทางสังคมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สามารถจะคาดคะเนพฤติกรรมหรือความประพฤติของบุคคลในสังคมได้ เพราะว่า ในช่วงชั้นเดียวกัน (Strata) มักมีปฏิสัมพันธ์กันมากกว่าบุคคลที่อยู่คนละช่วงชั้น ดังนั้น พฤกษาจะมีความรู้สึกนิยมคิด ทัศนคติ เป้าหมาย ประสบการณ์ในชีวิต รวมทั้งได้รับผลประโยชน์ค้ายๆ กัน ดังนั้น การศึกษาถึงช่วงชั้นของคนในสังคมก็จะสามารถทำให้เข้าใจถึงความปรารถนา ความทะเยอทะยาน ค่านิยม ความเชื่อ โอกาสและการตัดสินใจของบุคคลนั้น

ในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้น ตัวชี้ต่างๆ ที่นิยมใช้เป็นเครื่องจัดช่วงชั้นทางสังคม ได้แก่ อัชีพ การศึกษา รายได้ ชนิดของที่อยู่อาศัย และบริเวณที่อยู่อาศัย (Gordon, 1958)

ความแตกต่างของชั้นชั้นทางสังคมมักจะพบอยู่ในทุกสังคม ถึงแม้ว่าหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการจัดช่วงชั้นทางสังคมจะแตกต่างกันไปก็ตาม ทฤษฎี Marxian ได้อธิบายว่า ค่าตอบแทนหรือรางวัลในตำแหน่งแห่งแต่ละชั้น ก็เนื่องมาจากการชั้น (Class) เครื่องชี้ชั้นชั้นทางสังคมของประชากรสามารถนำมาพิจารณาหรืออธิบายถึงการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยเชื่อว่า บุคคลที่มีความแตกต่างกันในเรื่องอาชีพ การศึกษา รายได้ จะมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมในปริมาณที่แตกต่างกัน

ทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior Theories)

บรรคนักคิดทั้งหลายได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่ออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ทฤษฎีเหล่านี้ได้ระบุถึงปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ นางทฤษฎีได้ระบุถึงปัจจัยเพียงสองหรือสามประการเท่านั้น แต่บางทฤษฎีได้ระบุถึงปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการกระทำการทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์

Maslow (1970) ได้สร้างทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory) ซึ่งเป็นการจัดลำดับขั้นของความต้องการหรือความจำเป็น (a hierarchy of "need") ซึ่งแหล่งที่มาของการจัดลำดับขั้นของความต้องการนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ เขายกถ่่าว่า พฤติกรรมของมนุษย์ถูกผลักดันด้วยความต้องการจำเป็น (Basic needs) ซึ่งขับขันกันมากนanya และความต้องการใด ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการนั้นก็คงน้อยลงไป คือ จะมีแรงขับที่มีพลังผลักพันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มเอียงไปในทางที่จะบำบัดความต้องการนั้นอยู่เสมอ และเมื่อใดที่ความต้องการขั้นต้น ๆ ของมนุษย์ได้รับการบำบัดเพียงพอคือนิความพอใจเดียว ความต้องการขั้นต่อ ๆ ไปก็จะเริ่ญขึ้นตามลำดับ แต่ถ้าไม่ได้รับสิ่งที่บำบัดความต้องการอย่างเพียงพอ ความต้องการนั้นจะมีอิทธิพลผลักดันพฤติกรรมของมนุษย์อยู่ตลอดไป และเป็นเหตุให้ความต้องการขั้นต่อไปเริ่ญได้ยากอีกด้วย ลำดับขั้นพัฒนาการความต้องการของมนุษย์ (human needs) จากความต้องการจำเป็น “ต่ำสุด” ไปสู่ความต้องการจำเป็น “สูงสุด” มีดังนี้

1. ความต้องการทางชีววิทยาหรือกายภาพ (The physiological or biological needs) เป็นความต้องการทางด้านร่างกาย ได้แก่ น้ำ อาหาร อากาศ ความต้องการที่จะขับถ่ายสิ่งที่ร่างกายไม่ต้องการ ความต้องการที่จะบำบัดความต้องการทางเพศ
2. ความต้องการความปลอดภัย (The safety needs) ความต้องการความปลอดภัย เป็นธรรมชาติของมนุษย์หรือสิ่งที่มีชีวิตในยังที่จะดำรงไว้ซึ่งชีวิตของตน
3. ความต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก (The Belongingness and love needs) เมื่อมีความพอใจในความต้องการ 2 ประการแรกแล้ว บุคคลจะต้องรู้จักต้องการความรัก ความชอบพอ ความอนุรุ่นใจ และความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของนับตั้งแต่จาก บิดา มารดา ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

4. ความต้องการเกียรติยศ (The esteem needs) ได้แก่ ความต้องการเกียรติยศ หรือความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะแสดงให้เห็นโดยบุคคลเรื่องต้องการมีพลังแข็งแรง ต้องการประสบความสำเร็จ ต้องการความเชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพและต้องการได้รับการยกย่องและเป็นที่ยอมรับของสังคม

5. ต้องการแสดงความสามารถของตนให้เกิดผลต่อสังคม (The need for self – actualization) ได้แก่ ความต้องการที่จะแสดงความสามารถของตนให้ผู้อื่นประจักษ์ว่าตนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทำงาน คือ มีความสามารถในการทำงานให้ก้าวหน้าและประสบความสำเร็จ

ความต้องการทั้ง 5 ประการ มักจะควบคู่กันในเรื่องการเกิดมีขึ้น ความต้องการในแต่ละขั้น ไม่จำเป็นจะต้องได้รับการบำบัดหรือพอด้วยขั้นเดิมที่เสียก่อน ๆ ที่จะเกิดความต้องการในขั้นต่อไป แบบของการเกิดความต้องการและความพองเกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อบุคคลมีความพองใจมากขึ้น ความต้องการก็จะเกิดเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ทฤษฎีแรงจูงใจของ Maslow เป็นทฤษฎีที่ค่อนข้างแคน เพราะเขาได้อธิบายการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเกิดจากความต้องการจำเป็นเพียง 5 ประการเท่านั้น พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจอ่อนกประสงค์และความต้องการตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ อิกลามากมาย เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้ สาเหตุหลายประการด้วยกัน อาจจะเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน แนวความคิด และอุณหภูมิ การณ์ เป็นต้น

Heider (1958) ได้สร้างทฤษฎีความสัมพันธ์ของบุคคล (Theory of Interpersonal Relationships) เขาอธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคลต่อบุคคล อันจะมีผลต่อการกระทำและความคิดของบุคคล ในการศึกษาของเขานั้นที่เขานำมาใช้ในการอธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคลก็คือ ความเชื่อหรือค่านิยม ซึ่งจะเป็นตัวนำ

พฤติกรรมจากบุคคลหนึ่งไปปัจจัยบุคคลหนึ่ง เขากล่าวว่า ถ้าความเชื่อของคนคือแนวทางที่จะนอกตึ่งอนาคตของคน ๆ นั้นได้ ความเชื่อก็จะสามารถอธิบายความคาดหมายและการกระทำของเขาได้ เช่นกัน ภาษาคือสื่อของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การวิเคราะห์คำพูด (word analysis) การวิเคราะห์สถานการณ์ (situation analysis) ความเข้าใจเกี่ยวนี้องกับสิ่งแวดล้อม (the underlying concept) ประสบการณ์เกี่ยวกับความยากลำบาก และผลของการกระทำ เหตุผล ความสามารถ ความพยายาม ความต้องการ ความรู้สึกหรืออารมณ์ ความเป็นเจ้าของและการคาดคะเนของบุคคล ผลจากการศึกษาของ Heider เขายังว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลอันนี้ผลต่อความรู้สึกนึกคิดและการกระทำการของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับ

1. ความเข้าใจต่อบุคคลอื่น (perceiving the other person)
2. ความเข้าใจของบุคคลอื่น (the other person as perceiver)
3. การวิเคราะห์พฤติกรรมหรือการกระทำในขณะที่มีสัมพันธภาพ (The naïve analysis of action)
4. การมีผลตอบแทนในขณะที่มีสัมพันธภาพกับผู้อื่น (desire and pressure) คือมีความปรารถนาและความพอยใจ
5. สิ่งแวดล้อม (environment effect) ที่มีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (relations)
6. อารมณ์ ความรู้สึก หรือเจตสิก (sentimental)
7. ความคาดหวังและค่านิยม (ought and value)
8. การขอร้องและการบังคับที่มีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (request and command)
9. การคำนึงถึงประโยชน์และโทษหมายถึงผลที่จะได้รับ (benefit and harm)

10. การเกิดผลต่อคนส่วนใหญ่ ก็มีผลต่อสัมพันธะระหว่างบุคคลเช่นกัน (reaction to the lot of the other person)

ทฤษฎีความสัมพันธ์ของบุคคลของ Heider จึงประกอบด้วยปัจจัย
หลายประการที่มีผลต่อการกระทำของมนุษย์

Parsons (1962) ได้สร้างทฤษฎีการกระทำการทางสังคม (Theory of Social Action) เข้าอธิบายถึง การกระทำการของมนุษย์ซึ่งรวมเอาผู้กระทำ สถานการณ์ และทัศนคติของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์ จุดเน้นที่สำคัญสำหรับทฤษฎีนี้คือทัศนคติ ของผู้กระทำ ทัศนคตินี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แนวโน้ม (orientation) ซึ่งมีส่วนประกอบ 2 ประการ คือ

1. แนวโน้มต่อสิ่งเร้า (Motivational Orientation)
2. แนวโน้มต่อค่านิยม (Value Orientation)

แนวโน้มต่อสิ่งเร้ามีหน้าที่ในการให้พลังที่จะใช้ในการกระทำและมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. Cognitive หมายถึง แนวโน้มที่ทรงกัน สิ่งที่ผู้กระทำเข้าใจในสถานการณ์โดยสัมพันธ์กับระบบการแสดงความต้องการแนวโน้มแบบนี้เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการกระทำ

2. Cathetic หมายถึง แนวโน้มที่ประกอบด้วยกระบวนการที่เป็นเหตุให้ผู้กระทำการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ หรือความรักเส�่ห่า ที่วัตถุที่เขากำลังทำหรือได้ทำไปแล้ว ข้อนี้สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิตใจ รวมทั้งส่วนประกอบของอารมณ์ ต่าง ๆ

3. Evaluative หมายถึง แนวโน้มซึ่งแสดงวิธีกระจายพลังของผู้ทำให้เก้ากับผลประโยชน์หรือความสนใจต่าง ๆ โดยที่เขาจะต้องเลือกเอาวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการนี้และสิ่งที่เขาทำไปแล้ว หากมีผลลัพธ์ทางด้วยอย่าง เขาอาจจะเป็นที่จะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ประทับใจและชอบใจมากที่สุด

สำหรับแนวโน้มของค่านิยม นุ่งไปสู่การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับบรรทัดฐานทางสังคม หรือมาตรฐานบางอย่างของสังคม แนวโน้มแบบนี้ใช้วิธีการตรองกันข้ามกับแนวความคิดที่เป็นจุดศูนย์รวมในทางอารมณ์ นั่นคือ เป็นการใช้วิธีตัดสินใจพิจารณาอย่างเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์มากกว่าจะใช้อารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้อง แนวโน้มแบบนี้มี 3 ประการด้วยกัน คือ

1. Cognitive คือแนวโน้มที่จะเข้าใจความหมาย และความสำคัญต่อสิ่งที่มีอยู่ในสังคม การแสดงออกถึงผลแห่งความพอใจ เมื่อได้ประสบกับการปฏิบัติงานของบรรทัดฐานต่าง ๆ ในสังคมเรียบร้อยแล้ว

2. Appreciative คือแนวโน้มที่จะชื่นชมและประทับใจบรรทัดฐานต่าง ๆ ข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงผลแห่งความพอใจ เมื่อได้ประสบกับการปฏิบัติงานของบรรทัดฐานต่าง ๆ ในสังคมเรียบร้อยแล้ว

3. Moral คือแนวโน้มที่จะพิจารณาตัดสินถึงคุณค่าทางคีลธรรมของบรรทัดฐานต่าง ๆ บรรทัดฐานบางอย่างอาจจะเป็นที่ประทับใจแต่ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม ดังนั้น บรรทัดฐานที่เข้าใจดีและเป็นที่น่าพอใจนั้นจะต้องมีศีลธรรมประกอบด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับระบบเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ระบบ 3 ประการ คือ ระบบสังคม ระบบบุคลิกภาพ และระบบวัฒนธรรม

1. ระบบสังคม (Social system) หมายถึง ขอบข่ายแห่งความสัมพันธ์ในระบบสังคมนี้จะมีบุคคลจำนวนมาก ได้รับแรงกระตุ้นให้มีความยินดีถึงขั้นสูงสุด โดยอาศัยแนวโน้มของเขาว่อง ความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ดังกล่าววนนั้นได้รับการอธิบายความหมายตามแนวของระบบแบบแผนที่มีโครงสร้างไว้แล้ว และลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกัน

2. ระบบบุคลิกภาพ เป็นระบบซึ่งแสดงถึงการที่บุคคลได้รับแรงเร้าซึ่งเกิดจากแนวโน้มในอันที่จะตอบสนองความต้องการขั้นสูงสุด และความต้องการนี้มีอิทธิพลเด่นเหนือแนวโน้มทางอารมณ์ของบุคคล บุคลิกภาพเป็นลักษณะของบุคคลที่มีชีวิต หรือผู้กระทำซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจความแนวของสังคมและวัฒนธรรมที่เขาได้เรียนรู้ และสร้างระบบแห่งพฤติกรรมของเขามา ดังนั้น ระบบบุคลิกภาพจึงเกี่ยวข้องกับการประทับตราไว้ในระบบสังคมและวัฒนธรรม

3. ระบบวัฒนธรรม (Cultural system) เป็นระบบที่รวมเอาระบบสังคมทั้งหมด เป็นลักษณะการกระทำที่รวมตัวออกมายังภายนอกในรูปลักษณะเฉพาะอย่างของสัญลักษณ์และการทำให้สัญลักษณ์เป็นระบบถาวร ระบบวัฒนธรรมตามทฤษฎีของ Parsons จึงเป็นผลิตผลของระบบที่มีการประทับตราไว้ในสังคมของมนุษย์และเป็นตัวกำหนดระบบ ระบบวัฒนธรรมมีหลายอย่าง เช่น ภาษา การติดต่อ ความเชื่อ และแนวความคิด

สรุป แนวความคิดของ Parsons จุดมุ่งหมายที่มีวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายส่วนร่วม จะได้รับจากการกระทำการทำงานที่ถูกต้อง ที่เกิดจากประสบการณ์ และบางทีก็มีผลต่อการปฏิบัติงานอย่างในสถานการณ์อย่างหนึ่ง การทำงานเช่นนี้จะเป็นไปได้และมีเหตุผลอย่างถูกต้อง จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบของเขตประสมการณ์นั้นเอง

Lippitt, Watson and Westley (1964) ได้สร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงแบบมีแผน (Theory of Planned Change) โดยระบุถึงการปรับปรุงระบบบุคลิกภาพ (personality system) หรือระบบสังคม (Social system) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคน เขากล่าวว่า เป้าประสงค์ (goals) และค่านิยม (value) เป็นสิ่งที่ชี้นำพฤติกรรมของบุคคล การเปลี่ยนแปลงทัศนคติจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้จะต้องคำนึงถึงตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้รับการเปลี่ยนแปลง เทคนิคและวิธีการที่จะใช้ในการเปลี่ยนแปลง และปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ แรงเสริม (forces) ซึ่งประกอบด้วยค่านิยม (value) และเป้าประสงค์ (goals) ที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เร็วขึ้น แรงเสริม (forces) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. Change forces เป็นแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยที่บุคคลอาจจะไม่พอใจกับสภาพเดิมที่เคยเป็นอยู่ ต้องเผชิญกับความอดทนมาก ความขาดแคลนปัจจัยต่างๆ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยาภัย ฯลฯ และที่อยู่อาศัย จึงเกิดแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ได้ขึ้น

2. Resistance forces เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลไม่ยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ สาเหตุอาจจะเกิดจากความไม่รู้หรือไม่มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างของแรงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงได้แก่ ความกลัว ความรู้สึกเสี่ยง ความล้มเหลว หรือการยึดมั่นในวิธีการหรือขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอย่างฝังหัว ไม่ยอมรับและปฏิบัติตามสิ่งใหม่ ๆ หรืออาจจะมีประสบการณ์ที่ไม่ดีต่อสถานการณ์นั้น ๆ มา ก่อน จึงทำให้เกิดความรู้สึกฝังใจไม่ยอมรับสิ่งใหม่

3. Interference forces เป็นแรงกระตุ้นที่เข้าไปรบกวนและขัดขวางไม่ ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงในบางครั้งอาจจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและอาจจะสูญเสียไปจากสถานการณ์ แต่ในบางครั้งก็อาจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้สำเร็จ

นอกจากนี้ เขายังได้เสนอกลยุทธ์สำหรับผู้นำการเปลี่ยนแปลงและระบบเวลาต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนระบุถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระบบผู้รับการเปลี่ยนแปลงในการยอมรับความคิดหรือการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

1. เป้าประสงค์ (goals) การนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบบผู้รับบริการนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องให้การช่วยเหลือระบบผู้รับบริการ โดยการกำหนดเป้าประสงค์ของการเปลี่ยนแปลง และแนะนำผู้รับบริการว่าควรทำอะไร และทำอย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์เหล่านั้น

2. ความคาดหวัง (expectations) ความคาดหวังของผู้นำการเปลี่ยนแปลงควบคู่กับความคาดหวังของเพื่อนบ้านและญาติของผู้รับบริการ ผู้รับบริการอาจจะรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงดูเหมือนเป็นสิ่งที่เขาต้องการมีเหตุผลเหมาะสมสมดุล และผู้อื่นก็ต้องการให้เขายอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ความคาดหวังที่ผู้อื่นมีต่อเขาจะเป็นพลังผลักดันให้ระบบผู้รับบริการ ยอมรับความคิด หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

3. ข้อผูกพัน (commitment) ข้อผูกพันเป็นแรงจูงใจขึ้นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง Lippit, Watson and Westley ได้กล่าวว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหลายคนที่ทำงานกับองค์กรและชุมชนได้ย้ำในเรื่องความร่วมมือร่วมใจกันว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการทำงานรวมกลุ่มของระบบผู้รับการเปลี่ยนแปลง ถ้าผู้รับบริการมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แสดงว่าผู้รับบริการมีความรู้สึกผูกพันต่อกลุ่ม ดังนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้รับบริการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด

4. การบังคับ (force) ปัจจัยซึ่งอาจจะไปเพิ่มหรือไปลดความพร้อมของระบบผู้รับการเปลี่ยนแปลง คือ การบังคับ (force) การบังคับแบ่งออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่ (1) การบังคับให้เปลี่ยนแปลง (2) การต่อต้าน (3) การรบกวน การบังคับให้มีการเปลี่ยนแปลงมีจุดกำเนิดอยู่ในสถานการณ์ ซึ่งช่วยทำให้ผู้รับบริการเห็นใจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ ส่วนการต่อต้านนั้นก็มีจุดกำเนิดอยู่ในสถานการณ์ เช่นเดียวกัน แต่จะไปลดความเดื้อใจที่จะเปลี่ยนแปลงลง ส่วนการรบกวนนั้นก็เป็นตัวผลักดันผู้รับบริการให้ยอมรับวิทยาการใหม่ หรือขัดขวางการยอมรับวิทยาการใหม่

5. โอกาส (opportunity) ทฤษฎีนี้เน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำการเปลี่ยนแปลงและระบบผู้รับบริการ โดยที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเสนอหรือเปิดโอกาสให้ระบบผู้รับบริการได้ทดลองวิธีการหรือเทคนิคใหม่ ๆ ก่อนที่เขาจะยอมรับไปปฏิบัติจริง เช่น การแนะนำให้เกยต์ครรภ์จักการใช้น้ำยาเคมี หรือข้าวพันธุ์ใหม่ก็จะต้องมีการสาธิตทดลองให้เห็นประโยชน์ของการใช้น้ำยาเคมีและข้าวพันธุ์ใหม่ และเปิดโอกาสให้เขานำมาทดลองปฏิบัติตัวอย่างเดียวกัน เมื่อเขารู้สึกว่าได้ประโยชน์กุ้นก่า เขายังคงยอมรับและนำไปปฏิบัติต่อไป

6. ความสามารถ (ability) ในบางครั้งผู้รับบริการมักจะเกิดความกลัวที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ๆ ทั้งนี้เพราะเข้าสีกัวว่าเขายังไม่มีความสามารถที่จะปฏิบัติได้ ดังนั้นการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะให้แก่ระบบผู้รับบริการเพื่อให้เกิดความสามารถที่จะปฏิบัติการได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

7. การสนับสนุน (support) ในบางครั้งการช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยตรงมีบทบาทสำคัญมากในขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้ระบบผู้รับบริการเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่างๆ

ทฤษฎีการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม

(The Multiple Factors Theory of Decision Making and Social Action)

ทฤษฎีที่กล่าวมาແລ້ວข้างต้น ได้อธิบายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป ซึ่งมีผู้คิดรวบรวมกันของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำการทางมนุษย์เป็นทฤษฎีขึ้น เพื่ออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ท่านผู้นี้คือ William W. Reeder (1980) ซึ่งเขาเห็นว่าโดยทั่วไปแล้ว รูปแบบทางค้านจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำการทางมนุษย์นั้น นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่จะมองในแง่ที่ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม แต่ Reeder เชื่อว่า ปัจจัยภายนอกจริง ๆ แล้วไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจ แต่บุคคลจะเปลี่ยนสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมเหล่านั้นสู่ตัวคน ๆ นั้น ซึ่งการเปลี่ยนปัจจัยภายนอกมาสู่ตัวบุคคลนี้จะอยู่ในรูปของความเชื่อ (beliefs) และความไม่เชื่อ (disbeliefs) ซึ่งความเชื่อและความไม่เชื่อนี้จะเป็นเหตุผลที่จะทำให้บุคคลตัดสินใจเลือกกระทำการทางมนุษย์ ดังนั้นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกโดยตรง ในการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคมของบุคคลจะประกอบด้วยความเชื่อและความไม่เชื่อหลาย ๆ อย่างรวมกัน เขาอธิบายว่าการกระทำการทางสังคม (Social action) นั้นประกอบด้วยกลุ่มของปัจจัยหลายประการ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง และบุคคลอาจจะตัดสินใจกระทำการทางมนุษย์นั้นโดยเดียว ก็ได้ แต่หากมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการตัดสินใจจะแตกต่างกัน ดังนั้น Reeder จึงได้รวบรวมกลุ่มของปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำการทางมนุษย์ และได้แยกรูปแบบของการแสดงออกซึ่งการกระทำการทางสังคม (forms of social action expression) ของมนุษย์ออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

- ความคิดเห็น (opinion) หมายถึงการแสดงทัศนคติให้ปรากฏ เช่น ในรูปของการพูดหรือการเขียน ความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความรู้ที่เขามี

ข. อารมณ์หรือความรู้สึก (sentiments) หมายถึงความรู้สึกหรือ อารมณ์ที่บุคคลนิ่งต่อบางสิ่งบางอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง ซึ่งจะมีทั้งความรู้สึกที่ดีและไม่ดี อาจจะแสดงออกมาทางสีหน้าท่าทาง เมื่อคิดหรือพูดถึงสิ่งหนึ่ง เช่น ความรู้สึกต่อต้านสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเมื่อเข้าพบสิ่งนั้นเขาจะเกิดอารมณ์หรือรู้สึกโกรธและไม่พอใจสิ่งนั้น

ค. การคาดคะเนพฤติกรรม (hypothetical action) คือแนวโน้มของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรม การที่เขาจะแสดงพฤติกรรมเข้าจะพิจารณาถึงผลดีผลเสียของการที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นก่อน ถ้าพฤติกรรมที่เขาจะแสดงออกไปจะได้ผลเสียมากกว่าผลดีเขาก็จะไม่ทำ

ง. พฤติกรรมที่แสดงออก (gross behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ หลังจากผ่านขั้นตอนของการคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ แล้ว

นอกจากนี้ Reeder ได้อธิบายถึงเหตุผลในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งเรียกว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อ (beliefs and disbeliefs) มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง เหตุผลในการกระทำของบุคคลที่ Reeder กล่าวถึง คือ

1. เป้าประสงค์ (goals) คือกิจกรรม วัตถุ ภูมิลักษณะ ความเชื่อ ความรู้ กิจธุระ หรือสภาพความเป็นอยู่ที่บุคคลปรารถนาและต้องการหรือไม่ต้องการ และผู้กระทำพยายามหลีกเลี่ยง ผู้กระทำการต้องการเพื่อตนเองหรือใช้เป็นเครื่องมือ หรือวิธีการที่จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติหรือเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงเป้าหมายอื่น ๆ

2. ความเชื่อ (belief orientation) คือ การรับรู้หรือความเข้าใจ (ความคิด ความรู้) ของแต่ละบุคคลหรือของกลุ่มต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและลักษณะของสิ่งต่าง ๆ พฤติกรรมของสิ่งต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง

ต่าง ๆ เหล่านี้ ความรู้ที่ผู้กระทำเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการเลือกกระทำการทางสังคม ในการกระทำการทางสังคมใด ๆ ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ

3. ค่านิยม (value standards) คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรจะเป็นและเป็นสิ่งที่ผู้กระทำรับรู้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิถีทางในการดำเนินชีวิตของเข้า ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เช่น ระบบความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม คุณลักษณะ กิจการงาน สภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ผู้กระทำเชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างเป็นสิ่งที่ตัวเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบสมควรที่จะยึดถือปฏิบัตินากกว่าวิถีปฏิบัติอย่างอื่น ค่านิยมของผู้กระทำการทางสังคมจะแสดงออกทางทัศนคติและพฤติกรรมของผู้กระทำทุกรูปแบบ ดังนั้น ค่านิยมจึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคมในการซักนำให้ผู้กระทำไปตามค่านิยมของเข้า

4. นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (habits and customs) คือแบบอย่างพุทธิกรรมที่สังคมกำหนดไว้แล้วสืบท่องกันมาด้วยประเพณี และถ้ามีการละเมิดก็จะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย ไม่มีทางอนุญาตหรือลงโทษอย่างเด็ดขาด จากรูหรือด้วยบทกฎหมายในการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำการพุทธิกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้กระทำการทางสังคม ส่วนหนึ่งเนื่องจากแบบอย่างพุทธิกรรมที่สังคมกำหนดไว้แล้ว

5. ความคาดหวัง (expectations) คือการรับรู้ของผู้กระทำการทางสังคมว่า ผู้อื่น บุคคล กลุ่ม หรือสังคมโดยทั่วไปอย่างให้เข้าเชื่อ รู้สึก หรือประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะภายในสถานการณ์นั้น ความคาดหวังประกอบด้วยสิ่งที่ผู้กระทำคิดว่าเขาควรเชื่อ รู้สึก และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ ดังนั้น ใน การตัดสินใจกระทำการพุทธิกรรมของบุคคลส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับการคาดหวังของบุคคล อื่นด้วย

6. ข้อผูกพัน (commitments) คือ สิ่งที่ผู้กระทำเชื่อว่า เขาถูกผูกพันที่จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน เขายังต้องเคร่งครัดต่อประเด็นปัญหาที่เขาเกี่ยวข้อง โดยตรงหรือโดยอ้อม ผู้กระทำจะต้องทำตามข้อสัญญาที่ได้ให้ไว้กับผู้อื่น ถึงแม้ว่าผู้กระทำอาจจะชอบการทำอย่างอื่น ซึ่งเขาก็มีอิสรภาพที่จะเลือกกระทำได้แต่เขาอาจจะไม่ทำข้อผูกพันจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและ

7. การบังคับ (Force) คือ ความเชื่อที่อยู่ในใจของผู้กระทำว่าเขาถูกกำหนดให้ตัดสินใจหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่เขารู้สึกว่าไม่มีทางเลือกอื่น ๆ เหลืออยู่ นอกจากจะต้องประพฤติปฏิบัติตามปัจจัยการบังคับจะเป็นตัวที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้กระทำตัดสินใจได้เร็วขึ้น เพราะในขณะที่ผู้กระทำตั้งใจที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้น เขายังจะยังไม่แน่ใจว่าจะกระทำพฤติกรรมนั้นดีหรือไม่ แต่เมื่อมีการบังคับผู้กระทำก็รู้ว่าเขาไม่มีทางเลือกอื่น ๆ เหลืออยู่ นอกจากตัดสินใจกระทำพฤติกรรมนั้น ดังนั้น การบังคับจึงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและการกระทำการสังคมผู้กระทำมักมีความโน้มเอียงที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเมื่อเขาถูกบังคับให้ทำ

8. โอกาส (opportunity) คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีอยู่ โอกาสจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคล ผู้กระทำนักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำการสังคม เมื่อเขายังไม่แน่ใจว่าภายใต้สถานการณ์นี้ โอกาสเปิดให้เขาเดือดกระทำได้ ดังนั้น การที่ผู้กระทำตัดสินใจและเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับจำนวนและลักษณะของโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

9. ความสามารถ (ability) คือ การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังขีดความสามารถของเขานในการกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์นั้น การที่ผู้กระทำทราบถึงความสามารถของเขานั้นนำไปสู่

การตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม เพราะเข้ารู้ว่าถ้าตัดสินใจกระทำไปแล้ว เขาไม่สามารถที่จะกระทำได้แย่นอน โดยทั่วไปการกระทำการพุทธิกรรมใด ๆ นั้น บุคคล จะพิจารณาความสามารถของตนเองเสียก่อน

10. การสนับสนุน (support) คือ การช่วยเหลือหรือการคัดค้านซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขาทำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตัวเขาเองจะเป็นผู้เลือก ดังนั้น ผู้กระทำมีความโน้มเอียงที่จะตัดสินใจและการกระทำการพุทธิกรรมอย่างไรอย่างหนึ่งเมื่อผู้กระทำรู้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่น การสนับสนุนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม

ปัจจัยที่ 10 ประการดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ Reeder เชื่อว่าเป็นกลุ่มของเหตุผล (Relevant Culuster of reasons) ของการกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุญย์กล่าวคือ การที่บุคคลจะกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นย่อมมีเหตุผลในการกระทำแห่งอยู่ทั้งตัวนี้ และเหตุผลดังกล่าวก็มีได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่จะประกอบด้วยกลุ่มของเหตุผลหลายประการ ซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกัน

ทฤษฎีการตัดสินใจและการกระทำการทางสังคม ซึ่งกล่าวถึง ปัจจัย 10 ประการที่มีผลต่อการตัดสินใจหรือการกระทำการพุทธิกรรมของบุคคล ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลกระทำการพุทธิกรรมเมื่อเขามีความเชื่อและสิ่งที่เขาทำก็จะกลายเป็นความเชื่อของเขา ซึ่งหมายความว่า การกระทำการทางสังคมมิใช่เกิดจากอิทธิพลของปัจจัยคุณลักษณะ การติดต่อสื่อสารและสถานการณ์เท่านั้น แต่ผู้กระทำรู้ว่าปัจจัยเหล่านี้สามารถที่จะเปลี่ยนเป็นความเชื่อหรือความไม่เชื่อ และจะมีอิทธิพลต่อการกระทำการทางสังคม

Reeder ได้สรุปถึงแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยหรือสาเหตุที่จะมีผลต่อการกระทำการทางสังคม ดังนี้

1. ในสถานการณ์ของการกระทำการทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลแต่ละอย่างในการตัดสินใจในการกระทำ
2. บุคคลหรือองค์กรจะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำการที่มีพื้นฐานของกลุ่มเหตุผล ซึ่งผู้ตัดสินใจเองคิดว่าสอดคล้องหรือตรงกับปัญหาหรือสถานการณ์นั้น ๆ
3. เหตุผลบางประการอาจจะสนับสนุนการตัดสินใจและเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ
4. เหตุผลนั้นผู้ตัดสินใจได้ให้น้ำหนักที่แตกต่างกันในการเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
5. เหตุผลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้น ไม่ได้มาจากการตัดสินใจเดียว หนึ่งหรือทั้งหมด แต่เป็นกลุ่มของเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะนั้น ๆ
6. 在การตัดสินใจ กลุ่มเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ๆ จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทุกโอกาส
7. กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำการทางสังคมนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงได้
8. สำหรับกรณีเฉพาะบางอย่าง ภาระให้การกระทำการทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่จะมีทางเลือกสองหรือสามทางเพื่อที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ
9. ผู้กระทำการหรือผู้ตัดสินใจอาจจะเลือกทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล
10. เหตุผลที่จะตัดสินใจ สามารถที่จะมองเห็นได้จากการเลือกที่ถูกเลือกแล้ว

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

(Structural – Functional Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า สังคมจะดำรงความเป็นสังคมอยู่ได้จะต้องมีโครงสร้าง (Structure) เพื่อปฏิบัติหน้าที่ (Functions) ต่าง ๆ ในสังคม เช่น ทำหน้าที่ใน

การผลิตอาหาร พลิตสามารถใหม่ และอบรมให้สามารถของสังคมได้เรียนรู้ระเบียบ ของสังคม เป็นต้น กล่าวได้ว่า หน้าที่เหล่านี้เอง ทำให้สังคมสร้างสถาบัน (Institutions) เพื่อจัดระเบียบในเรื่องดังกล่าว เช่น ระบบการผลิตและการแจกแจง ระบบการสมรส เพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิก เปรียบเสมือนเป็นกลไก (mechanism) และการปฏิบัติหน้าที่ของกลไกของสถาบัน ทำให้สังคมอยู่ในลักษณะสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) ซึ่งหมายถึงว่า มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอ และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จะปรับตัวเข้าหากัน มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในทางสังคมและ ภูมิศาสตร์

ทฤษฎีนี้อธิบายต่อไปอีกว่า แต่ละสถาบันทางสังคมนอกจากจะปฏิบัติ หน้าที่ของตนตอบสนองความต้องการของสมาชิกของสังคมแล้ว ยังต้องตอบสนอง สถาบันสังคมอื่น ๆ พร้อมกันไปด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ ของสถาบันสังคมมีลักษณะสนับสนุนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ในการอบรมสมาชิกของครอบครัวให้เรียนรู้ระเบียบของสังคม ก็มีส่วน สนับสนุนสถาบันการปกครองในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย สังคมมุ่งยึดมั่น สภาพสมดุล คือ ครอบครัว การปกครองก็ต้องด้วย

อย่างไรก็ต้องมี สมดุลดังกล่าวเป็นสมดุลเคลื่อนที่ เพราะเหตุว่าอาจเกิดการ เปลี่ยนแปลงขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดก็ได้ และส่งผลกระทบไปยังส่วนอื่น ๆ เช่น สถาบันครอบครัวของสังคมไทย เคยให้อำนาจแก่ผู้ชาย คือ สามีเป็นผู้นำของครอบครัว ปฏิบัติหน้าที่สำคัญสมัยก่อน แต่ต่อมาเมื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับ กันแพร่หลายในสังคมไทย ทำให้เกิดความคิดว่า ภรรยาและสมาชิกของครอบครัว ควรจะมีสิทธิในการดำเนินกิจการของครอบครัวบ้าง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาข้อยุ่งยาก ที่ส่งผลกระทบให้สังคมใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

เนื้อหาสาระของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ อาจสรุปได้ 4 ประการ

คือ

1. สังคมทุกสังคมมีโครงสร้าง ที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ อย่างคงทน และต่อเนื่องพอดูสมควร

2. สังคมทุกสังคมมีโครงสร้างที่ผสมผสานส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อย่างดีพอสมควร

3. ส่วนต่าง ๆ ของสังคมทุกส่วน ต่างมีหน้าที่อย่างหนึ่งต่อสังคม เช่น ดำรงไว้ซึ่งชีวิตของสังคม

4. โครงสร้างสังคมที่ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ ทุกส่วนเข้มแข็งกับความสอดคล้องต้องกัน ภายในระบบคุณค่าของมวลมนุษย์

Parsons และ Merton และนักคิดท่านอื่น ๆ เห็นด้วยกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ แต่ก็ได้มีข้อสังเกตต่าง ๆ ดังนี้

1. ยอมรับว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ หรือคงสภาพอยู่ไม่ใช่ว่าจะมีประโยชน์หรือมีหน้าที่อยู่ อย่างไรก็ตาม อาจมีการหน้าที่ คือ ประโยชน์ที่แฝงไว้ก็ได้ อย่างที่เรียกว่า การหน้าที่แฝง (latent function)

2. สังคมไม่ได้เป็นระบบบูรณาการ บางส่วนในสังคมอาจจะไม่มีคุณค่า (non-functional) หรืออาจจะเป็นโทย (dysfunctional)

3. ของที่มีอยู่แล้วในระบบอาจจะมีประโยชน์เฉพาะบางส่วนในระบบ แต่ไม่ถูกต้องระบบทั้งหมดคือได้

4. สิ่งที่มีประโยชน์อาจเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นก็ได้

5. ส่วนต่าง ๆ ในระบบสังคมไม่จำเป็นต้องเข้ากันได้ดี คือ ย่อมมีการขัดแย้งกัน แนวคิดนี้ขัดกับแนวคิดเก่า ซึ่งถือว่าส่วนต่าง ๆ ในสังคมสอดคล้องกัน

จากเนื้อหาสาระของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ อาจจะพิจารณาคำนึง
ใช้งานพัฒนาชุมชนได้ใน 2 กรณีด้วยกันคือ

1. เพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะและคุณสมบัติของชุมชน ส่วนประกอบของโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างกัน

2. เพื่อใช้อธิบายลักษณะของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเรื่องของความไม่แน่นอน และผลของการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นที่พ่อใจหรือไม่เป็นที่พ่อใจของสมาชิกของสังคม ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงพยายามรักษาสถานภาพคงที่เอาไว้ เพราะไม่แน่ใจว่าการเปลี่ยนแปลงจะบังเกิดผลดีหรือผลร้ายแก่ตน อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ไม่ว่าสมาชิกของสังคมจะต้องการหรือไม่ ทั้งนี้เพราะพลังต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นวัฒนธรรมนั้นยอมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเคร่งครัดหรือการยึดมั่นในระเบียบประเพณี โดยไม่ยอมรับรูปถึงการเปลี่ยนแปลงอันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ย่อมจะทำให้เกิดการขัดแย้ง ความตึงเครียด ความมดดันขึ้นในสังคม เพราะฉะนั้น สังคมในอุดมคติหรือสังคมที่ดีนั้น จะต้องเป็นสังคมที่มีการปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสภาวะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ มิฉะนั้นก็จะทำให้เกิดปัญหาสังคมล้าหลัง ความยุ่งเหงิงไม่เป็นระเบียบขึ้นในสังคม

ทฤษฎีความขัดแย้ง

(Conflict Theory)

ทฤษฎีความขัดแย้งมุ่งเน้นวิเคราะห์สังคมในระดับมหาภาค และถือว่า สังคมมีฐานะเป็นหน่วยหนึ่ง ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีความขัดแย้งและทฤษฎีการหน้าที่ คือ ทฤษฎีการหน้าที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ ค่านิยมและบรรทัดฐาน แต่ทฤษฎีความขัดแย้งให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบ โดยเฉพาะการขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม และอธิบายสาเหตุ ตลอดจนรูปธรรมของความขัดแย้งด้วยปัจจัยที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลประโยชน์หรืออำนาจ

ทฤษฎีความขัดแย้งแนววิกวิทยาวิธี (Dialectical Conflict) ของ Karl Marx มีแนวคิดแบบวิวัฒนาการ แต่เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นแบบ

วิถีทางวิชีชีว์ที่เกี่ยวกับวิถีทางวิชีชีนี้ Marx ได้รับอิทธิพลมาจาก Hegel นักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียง เขายังอ้างว่าตัวการในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ความคิดซึ่งเป็นนามธรรม Marx ถือว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดเพราแระผลักดันทาง “วัตถุ” ซึ่งเป็นรูปธรรม เขายังอ้างว่า “จิต” หรือ “ความคิด” ได้รับอิทธิพลจากสภาวะทางวัตถุ ความคิด ความช้ำ ในทฤษฎี Marx ตีก่าอยู่ในรูปของวัตถุ แนวคิดของ Marx เป็นแบบ “ลัทธิวัตถุนิยม” (Materialism) ซึ่งถือว่าสิ่งที่ทำให้มุขย์มีความสุขคือการมีปัจจัยทางเศรษฐกิจคือ ร่างกายหรือมีทรัพย์สมบัตินาก อารมณ์ ความรู้สึก ความรัก จิตนาการ ประชญา ความเชื่อ หรือศรัทธา มิได้มีความหมายสำคัญต่อ มุขย์ในสายตาของลัทธินี้

Karl Marx อนิษัยสาเหตุของความขัดแย้ง และกระบวนการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างกลุ่มในสังคม โดยมีสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของสังคมต่างกัน พอกสรุปได้ว่า

- ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นระบบที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์ขัดกัน
- ระบบของสังคมนั้นเองที่สร้างความขัดแย้งขึ้น
- ความขัดแย้งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่มีทั่วไปและหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบสังคม
- ความขัดแย้งมักจะปรากฏในรูปของการเป็นปฏิปักษ์ในผลประโยชน์ระหว่าง 2 ฝ่าย
- ความขัดแย้งส่วนมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดสรรที่มีจำกัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจ
- ความขัดแย้งเป็นที่มาที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม

จากสมมติฐานดังกล่าว Marx จึงให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากรที่หายาก ก่อให้เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างฝ่ายที่เสียเปรียบและฝ่ายที่ได้เปรียบ เพื่อฝ่ายที่เสียเปรียบรู้สำนึกรึอตระหนักในผลประโยชน์

ของตนก่อให้เกิดความไม่พอใจหรือกังขาต่อความชอบธรรมของระบบการแบ่งสรรที่เป็นอยู่ เกิดเป็นความขัดแย้งอย่างปีดเผยแพร่นี้ และเมื่อฝ่ายเดียวเบริชนมีอุดมการณ์ มีการจัดตั้งทางการเมือง ระบบทางสังคมก็จะถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้ว นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบสังคม

กระบวนการความขัดแย้งแนววิภากษี Marx ถือว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากสภาพที่เป็นอยู่ (Thesis) ต่อมาประทับกับสภาพที่ตรงกันข้าม (Antithesis) จนกระทั่งกลไกสภาพเป็นผลแห่งการขัดแย้ง (Synthesis) นั้นเป็นกฎตายตัวที่จะต้องเกิดขึ้นเสมอ อย่างไรก็ตาม เมื่อการเปลี่ยนแปลงมาถึงผลแห่งการขัดแย้งแล้ว ผลแห่งการขัดแย้งนั้นจะกลไกสภาพเป็นสภาพที่เป็นอยู่แล้วต่อไป ดังนั้นกระบวนการเช่นนี้จะดำเนินไปเช่นนี้เรื่อยๆ

Ralf Dahrendorf กล่าวว่า ความขัดแย้งคำรงอยู่ในทุกหน่วยสังคม กลุ่มนักเล็ก ชุมชน องค์กร หรือสังคมรวม เพราะเมื่อที่ใดมีความสัมพันธ์ทางอำนาจ เกิดขึ้นย่อมมีฝ่ายหนึ่งมีบทบาทเป็นผู้ปกครอง และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกปกครองเสมอ ฝ่ายปกครองมีผลประโยชน์จากการรักษาอำนาจ และสถานภาพของตนไว้ ส่วนฝ่ายถูกปกครองจะได้ผลประโยชน์จากการจัดสรรอำนาจเสียใหม่ ภายใต้เงื่อนไข บางอย่าง ทั้ง 2 ฝ่ายจะตระหนักร่วมในการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และนำไปสู่การแบ่งแยก เป็น 2 ขั้วที่ขัดแย้งกัน เมื่อความขัดแย้งยุติลง และมีการจัดสรรอำนาจใหม่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมแล้ว ความสัมพันธ์ทางอำนาจก็จะเกิดขึ้นอีก และนำไปสู่ความขัดแย้งอีกต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นวัฏจักรของความขัดแย้งอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางอำนาจ

George Simmel ให้ความเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความรุนแรง หรือล้มล้างระบบสังคมเดิม เสมอไป ตรงข้ามการมีความขัดแย้งในระดับต่ำ จะช่วยให้ระบบสังคมมีความมั่นคงยิ่ง

ขึ้น และถ้าความขัดแย้งเป็นไปในทางบวก จะมีผลดีต่อสังคม โดยมีสมมติฐานเกี่ยว กับธรรมชาติของสังคม ไว้ดังนี้ คือ

- ความสัมพันธ์ทางสังคม มีทั้งที่เป็นการสมานฉันท์และเป็นปฏิปักษ์ ต่อกัน
- การสมานฉันท์และการเป็นปฏิปักษ์ที่มาจากการสัญชาตญาณของ มุนุย์จากเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางสังคม
- ความขัดแย้งจึงเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่มีทั่วไปในระบบสังคม แต่ ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องนำสังคมไปสู่การแตกสลายหรือการ เปลี่ยนแปลงเสมอไป
- ความขัดแย้งเป็นกระบวนการสำคัญประการหนึ่ง ที่ช่วยให้สังคม หรือส่วนย่อยของสังคมดำรงอยู่ได้

ข้อเสนอของ Simmel เกี่ยวกับปัจจัยที่่นำไปสู่ความรุนแรงของการขัด แย้ง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านอารมณ์ ระดับของความผูกพันกับภายในกลุ่มของแต่ละฝ่าย เป็นต้น และข้อเสนอเกี่ยวกับหน้าที่ หรือผลของการขัดแย้งที่มีต่อกลุ่ม และต่อ สังคมทั้งระบบ เช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่ม การรวมศูนย์อำนาจ อาณาเขตของกลุ่ม ทำให้เกิดบรรทัดฐานใหม่ ก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มพันธมิตร อาณาเขตของกลุ่ม ทำให้เกิดบรรทัดฐานใหม่ ก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มพันธมิตร

ข้อสังเกตของ Simmel ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งในสังคม คือ มนุษย์เรามีแรงผลักดันจากภายในที่ทำให้แสดงความไม่เป็นมิตรกันมา หรือเพรา ความต้องการที่จะเกลียดและต่อสู้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความรักสึกต้องการที่จะรัก และใจดีกันตาม ดังนั้น ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ อาจแสดงให้ปรากฏออกมา ในรูปของพฤติกรรมที่ไม่เป็นมิตรต่อกัน เพราะไปกระตุ้นสัญชาตญาณความต้องการที่ จะเกลียด แต่ก็อาจจะไม่แสดงออกมาก่อนมีพลังน้อยกว่าสัญชาตญาณความรักใคร่ ใจดี หรือไม่ก็ถูกทำให้บรรเทาลงด้วยความสัมพันธ์อันกลมเกลียว

C. Wright Mills เป็นผู้นำการต่อต้านความคิดกลุ่มโครงสร้างและหน้าที่ในงานเขียนเรื่อง “Power elite” (1956) ของ Mills เขายังได้พูดถึงเรื่อง อำนาจ ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลในการกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มภายในสังคม Mills สรุปว่า ในสังคมอเมริกัน มีกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมกลุ่มนายพล และนักการเมือง เป็นผู้กำหนดชะตากรรมสังคม เขายังเชื่อในเรื่องชนชั้นนำว่า คนส่วนน้อยเป็นผู้มีอำนาจ คนส่วนมากก็ถูกกันออกไปด้วยพลังต่าง ๆ ที่เขาไม่อาจเข้าใจและไม่อาจควบคุมได้

Lewis Coser ยังพยายามเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องความเข้มข้นของระยะเวลาและหน้าที่ของความขัดแย้ง โดยรักษาความเข้มข้น เช่นเดียว่า ความสำคัญของลักษณะโครงสร้าง ลักษณะของผลประโยชน์หรือ ประเด็นที่ขัดแย้งกัน และเงื่อนไขเกี่ยวกับค่านิยม เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน Coser ก็มีความเห็นขัดแย้งกับ Simmel ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเกิดจากการไม่ยอมรับในความชอบธรรมของระบบการจัดการทรัพยากรที่มีจำกัด และความเข้มข้นของการเอาไว้รับนั้น เขายังว่าความจริงยังมีเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดหรือไม่เกิดความขัดแย้งอีก เช่น ระดับการเลื่อนชั้นทางสังคม การเปิดโอกาสหรือช่องทางระบบทหารความกดดัน อันเนื่องมาจากการไม่พอใจในระบบการจัดการทรัพยากร ตลอดจนเงื่อนไขเกี่ยวกับบุคลิกภาพ หรือภาวะทางจิต เช่น ลักษณะของการควบคุมตัวเองของกลุ่มที่เสียเปรียบ เป็นต้น สรุปแล้ว Coser มองความขัดแย้งว่า หากไม่รุนแรงและไม่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็เป็นสิ่งที่ดี ความขัดแย้งที่รุนแรงมักจะพบเฉพาะในสังคมที่มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงยาก (Rigid System) เพราะไม่เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น

Morton Deutsch นั้นถือว่า ความขัดแย้งก็คือ การเกิดกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องและเน้นในแต่ละบุคคล ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม นอกเหนือนั้น เขายังได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น จุดหมายของกิจกรรม ประสบการณ์ และความขัดแย้ง การรับรู้ที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ตลอดจนฝ่ายต่าง ๆ ในการขัดแย้ง และได้เสนอแนะแบบต่าง ๆ ในการขัดแย้ง ได้แก่ ความขัดแย้งแท้จริง

(Veridical conflict) ความขัดแย้งกับสัมพันธ์ (Contingent conflict) ความขัดแย้งพิเศษ (Displaced conflict) ความขัดแย้งผิดประเภท (Misattributed conflict) ความขัดแย้งซ่อน (Latent conflict) และความขัดแย้งลวง (False conflict)

นักคิดแนวทฤษฎีความขัดแย้ง ถือว่าสังคมอยู่ในภาวะความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ มากกว่า การขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างชนชั้นต่าง ๆ นักคิดแนวทฤษฎีความขัดแย้งในยุคปัจจุบันเห็นว่า การต่อสู้เพื่ออำนาจและทรัพย์สินเกิดขึ้นไม่เพียงแต่ระหว่างชนชั้นเท่านั้น แต่เกิดขึ้นระหว่างเชื้อชาติและชนชาติต่าง ๆ แม้กระทั่งเพศที่ต่างกัน นักคิดแนวทฤษฎีความขัดแย้งสนใจศึกษาปัญหาดังต่อไปนี้ ทำให้กลุ่มอิทธิพลเหล่านั้นควบคุมสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น โรงเรียน ศาสนา และสื่อสารมวลชน กลุ่มจะต้องทำอย่างไร สังคมจะจะมีความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ นักคิดที่สำคัญในกลุ่มนี้ได้แก่ George H. Mead, Herbert Blumer และ Erving Goffman เขาไม่แน่ใจว่าที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มเล็กมากกว่าที่จะศึกษาพฤติกรรมของนุյย์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์เป็นทฤษฎีว่าด้วยความคิดเรื่องการกระทำการระหว่างกัน (Interaction) และสัญลักษณ์ (Symbolic) ที่ศึกษานุยย์แต่ละคน และขยายความสัมพันธ์ออกไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนุยย์กับสังคม และสภาพของสังคมนุยย์ ทฤษฎีนี้จึงนับเป็นทฤษฎีจุลภาคที่เน้นในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้บุคคลสามารถรับรู้ตัวตน โลกทัศน์ต่าง ๆ และในการสัมพันธ์นี้บุคคลจะตีความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลแสดงออกมานแล้ว จึงแสดงพฤติกรรมโดยตอบออกໄປ ทฤษฎีนี้ไม่ได้มองว่าตุหรือจิตใจเป็นสิ่งของ แต่

มองว่าเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องในตัวของมันเองในการทำหน้าที่ของสัญลักษณ์

Mead เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลนั้นอยู่ที่การมีและการใช้ความหมายร่วมกัน กลยุทธ์ที่สำคัญในการวิเคราะห์ของ Mead อยู่ที่การได้มາซึ่งจิตใจหรือกำเนิดของจิตใจ และอัคตภาพภายในบริบทของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แล้วโยงเข้าหากากรก่อรูปโครงสร้างสังคมหลังจากนั้นก็แสดงให้เห็นว่า สังคมจะอยู่รอดได้ เพราะสามารถมีความสามารถที่จะใช้ความนึกคิด รู้จักตัวเองและเข้าใจคนอื่น ดังนั้นผลงานของ Mead ในกรอบของปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์จึงอยู่ที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง จิตใจ อัคติ และสังคม Mead ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าบทบาทของจิตใจในพฤติกรรมทางสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ 1) ความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ที่บ่งบอกวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในโลกสังคม 2) ความสามารถในการซักซ้อมอยู่ในใจว่าแนวทางการกระทำที่มีให้เลือกอาจจะก่อให้เกิดผลอย่างไร และ 3) ระดับการกระทำที่ไม่เหมาะสม แล้วเลือกแนวทางการกระทำจะประภากฎอุกมาภายนอกย่างเหมาะสม Mead ให้ชี้อีกว่า การรับรู้และแปลความหมายของการกระทำจะประภากฎให้เห็นว่า คนเรามีความสามารถที่จะเอาบทบาทของคนอื่นมาพิจารณาอยู่ในใจ (role - taking) เนื่องจากสามารถสมมติเอาว่าผู้ที่ตนจะต้องร่วมมือด้วยนั้น มีความต้องการ มีความโน้มเอียง และมีความพร้อมทางจิตใจอย่างไรบ้าง แล้วก็นำมาประกอบการพิจารณาด้วยการซักซ้อมอยู่ในใจ ประเมินผลที่จะเกิดขึ้นแล้วเลือกแนวทางการกระทำของตนให้สอดคล้องด้วย ความสามารถทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว Mead ถือว่าเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เรามีจิตใจ

Blumer เสนอว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายของการกระทำต่อกัน การมีปฏิกริยาต่อกันนั้นไม่ได้มีโดยตรงต่อการกระทำของบุคคล แต่จะเป็นปฏิกริยาต่อความหมายของ การกระทำ

Goffman มุ่งความสนใจไปที่การแสดงบทบาท (Role) ที่ปั้นเจกบุคคล แสดงออกนารูมถึงสัญลักษณ์ เช่น ภายนอก ท่าทาง เสื้อผ้า การจัดการสิ่งแวดล้อม รอบตัว สถานที่ ฯลฯ ปั้นเจกชนจะใช้งานค์ประกอบเหล่านี้ในการควบคุมความหมาย ของเหตุการณ์ เขาได้นำความคิดเรื่องบทบาท (Role) ในทางสังคมวิทยาไปสู่การ วิเคราะห์เชิงลักษณะการวิเคราะห์พฤติกรรมของปั้นเจกชนทั่วไป ใน การวิเคราะห์ของ Goffman เขายังได้ใช้ตนเอง (self) หรือปั้นเจกบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งเขา ได้รับอิทธิพลมาจากการ Mead กล่าวคือ ตนเอง (self) จัดการกับความตึงเครียดที่เกิดขึ้น ระหว่าง I กับ me ในการแสดงความหมายของตนเองในการปฏิสัมพันธ์กับปั้นเจกชน แต่ “ตนเอง” ในความหมายของ Goffman “ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตที่มีที่ตั้งแน่นอน ดังนั้น ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับตนเอง เราจะถูกดึงออกจากความเป็นตัวของตัวเอง จากบุคคล ที่อาจจะได้รับประโภชน์หรือสูญเสียประโภชน์จากตัวเอง เนื่องจากตัวบุคคลและร่าง กายของบุคคลเป็นเพียงเสมือนหมุดที่ยึดสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการร่วมมือที่จะบีดเหนียว เพียงชั่วขณะนั่ง สิ่งที่จะช่วยผลิตและดำเนินไว้ซึ่งตัวเองไม่ได้มีอยู่ในตัวบุคคลนั้น Lofland ได้กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับตนเองของ Goffman นั้นประกอบด้วยองค์ ประกอบ 2 ประการ ได้แก่ ตนเองที่เป็นทางการ (official self) ที่ปรากฏในสถาน การณ์ทางสังคม เป็นลักษณะภายนอกของปั้นเจกชน และเป็นรูปแบบของการควบคุม ทางสังคม เช่น สถานการณ์การบังคับให้ผู้ร่วมต้องตามเสื้อผ้าที่เหมาะสม เป็นต้น อีกองค์ประกอบหนึ่งของตัวตน คือการแสดงลักษณะ หรือการแสดงบทบาท หรือการ จัดการที่จะสร้างความประทับใจในตนเอง ตนเองในความหมายนี้เป็นแรงกระตุ้นให้ การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์และความรู้สึก Goffman ได้เปรียบเทียบการปฏิสัมพันธ์ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์กับการแสดงละครบนเวทีได้อย่างน่าสนใจว่า “การกระทำ ต่าง ๆ (acts) ของมนุษย์เราและการปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ของเราในชีวิตประจำวัน มี ลักษณะประมาณอย่างมาก สามารถดำเนินอยู่ได้ด้วยการแสดงลักษณะทางสังคม การ แสดงออกที่ไม่ดี หรือการแสดงดุจดั่งถือเป็นการคุกคามต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แสดงออกที่ไม่ดี หรือการแสดงดุจดั่งถือเป็นการคุกคามต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในลักษณะเดียวกับการแสดงในโรงละคร” ดังนั้น จำกความหมายที่เขาให้ไว้ จึงพอ เห็นได้ว่า Goffman ไม่ได้อธิบายว่าตัวเองเป็นเจ้าของตัวผู้กระทำ แต่เป็นผลของการปฏิ

สัมพันธ์เชิง不可或ห่วงผู้แสดงและผู้ดูตนเอง (self) คือ ผลทางการแสดงที่เกิดขึ้นจากจากที่นำเสนอ เนื่องจากปัจจัยบุคคล (ผู้แสดง) อยู่ในการปฏิสัมพันธ์เชิงการแสดง ดังนั้น ผู้แสดงถึงต้องควบคุมการแสดงให้อุ่นๆ ไปด้วยดี

หลักการพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีสัมพันธ์สัญลักษณ์ คือ มนุษย์แต่กต่างจากสัตว์ชั้นต่ำ คือ สามารถสืบทอดความสามารถในการเกิดได้ ความสามารถที่จะคิดของมนุษย์ถูกหล่อหลอมจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ใน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มนุษย์เราจะเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้มนุษย์เราสามารถมีการกระทำและปฏิกริยาต่อตอบอุ่นนุ่มนิยม มนุษย์เราสามารถที่จะแก้ไขคัดแปลงหรือยกเลิก ความหมายและสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการกระทำและปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานของการนิยามหรือให้ความหมายแก่สถานการณ์นั้น ๆ มนุษย์เราสามารถที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวได้ก็คือเหตุผลส่วนหนึ่งที่ว่า มนุษย์มีความสามารถที่จะปฏิสัมพันธ์หรือต่อตอบกับตัวเอง ทำให้มนุษย์มีความสามารถตรวจสอบวิถีทางของการกระทำที่จะเป็นไปได้ต่าง ๆ พิจารณาผลคือผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นก่อนที่จะเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป และแบบแผนต่าง ๆ ระหว่างการกระทำและปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ และสังคมต่าง ๆ ขึ้นมา

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน

(Exchange Theory)

นักสังคมวิทยาที่สำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่ George C. Homans, Peter M. Blau และ Richard Emerson ทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลมาจาก 1) เศรษฐศาสตร์ เชิงอรรถประโภชน์นิยมที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ และจะแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุให้มากที่สุด โดยการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในตลาดแบ่งขันเตรี 2) มนุษย์วิทยาเชิงหน้าที่ ที่เชื่อว่า ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับกฎ หรือบรรทัดฐานของการให้และการรับ คือ ผู้รับจะต้องมีข้อผูกพันในการให้ตอบ

และ 3) จิตวิทยาเชิงพฤติกรรม ที่เชื่อว่า ทั้งมนุษย์และสัตว์ เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่แสวงหา รางวัลโดยจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด และรับโภตน้อยที่สุด

Homans ได้อาศัยแนวคิดและหลักจิตวิทยาที่มีอยู่ในผลงานของ B.F. Skinner ซึ่งเป็นผู้นำของสำนักวิชาการนี้ ประเด็นสำคัญในแนวคิดของ Homans มีดังนี้ คือ

- ในการกระทำหลาย ๆ อย่าง ถ้ามีอย่างหนึ่งเมื่อกระทำไปแล้วจะได้รับรางวัลน้อยที่สุด ก็จะเกิดความโน้มเอียงที่จะกระทำการนั้นอีก
- คนเรามีความโน้มเอียงที่จะกระทำการกิจกรรมที่เห็นว่าจะนำรางวัลที่มีค่ามาให้แล้วนำรางวัลมาให้
- คนเรามีความโน้มเอียงที่จะกระทำในสิ่งที่มีโอกาสทำได้สำเร็จ
- ถ้ากิจกรรมหน่วยหนึ่งของคนอื่นมีค่าสำหรับเรา เราที่มีความโน้มเอียงที่จะกระทำในสิ่งที่คนอื่นคนนั้นจะสนองตอบแล้วนำรางวัลมาให้
- คนเราพยายามกระทำให้ได้มาในสิ่งที่มีค่าสำหรับตัวเอง ยิ่งสิ่งนั้นมีค่ามากเท่าไร ก็จะยิ่งพยายามมากเท่านั้น
- ในอดีตที่เพิ่งจะผ่านไปในเร็ว ๆ นี้ คนเรายังได้รับรางวัลจากการกิจกรรมที่คนอื่นทำให้มากเท่าไร แต่ละหน่วยของกิจกรรมที่เขาทำเพิ่มให้เราจะยิ่งมีค่าน้อยลงสำหรับเรามากยิ่งขึ้น

ผลงานของ Homan ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีจุดบกพร่องหลายอย่าง เช่น จึงได้แก้ไขข้อเสนอเก่า และเพิ่มเติมข้อเสนอใหม่ สำหรับข้อเสนอเก่าได้แก้ไข ดังนี้ ในอดีตที่ผ่านมา ถ้ามีสิ่งเร้าบางอย่างหรือสิ่งเร้าชุดหนึ่งเกิดขึ้น แล้วเราสามารถตอบกลับไป และการตอบสนองนั้นนำรางวัลมาให้ แล้วปัจจุบันถ้ามีสิ่งเร้าที่คล้ายสิ่งเร้าในอดีตมากเท่าไร เราที่ยังมีความโน้มเอียงที่จะตอบสนองกลับไปแบบนั้นเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอของ Homans ที่เพิ่มเติม ได้แก่ การอธิบายว่าเมื่อเราไม่ได้รับรางวัล จากการกระทำที่คาดหวังว่าจะได้รับ หรือได้รับการลงโทษ ที่เราไม่ได้คาดหวัง เราจะจงใจและมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติก้าวร้าวได้นาน และจากบรรดาการกระทำที่มีให้เลือก คนเราจะเลือกกระทำในสิ่งที่เราเห็นอยู่ในขณะนั้นว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการเอาค่าของผลการกระทำคุณค่าวิถอยาสต์จะได้ผลนั้นมาสูงกว่าผลลัพธ์ที่จะได้จากการกระทำอย่างอื่น

Blau ได้อธิบายพฤติกรรมการแลกเปลี่ยน โดยอาศัยหลักเบื้องต้นและแนวคิดสำคัญ ๆ เช่นเดียวกับ Homans ซึ่งเขาได้ให้ข้อเสนอไว้ว่าดังนี้

- ถ้าคนเราคาดหวังในกันและกันว่ากิจกรรมหนึ่งที่ได้กระทำไปจะนำกำไรมาให้ก็ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะกระทำการกิจกรรมนั้น
- ถ้ากิจกรรมอย่างหนึ่งนำมาซึ่งรางวัลที่คาดหวังได้ เมื่อคนเดินอยู่เรื่อย ๆ กิจกรรมนั้น ก็จะเสื่อมค่าลงแล้วโอกาสที่จะกระทำการกิจกรรมนั้น ๆ อีกก็ย่อมจะน้อยลง
- การเกิดขึ้นของพันธกรณีที่ต่างฝ่ายต่างมีต่อกัน หลังจากที่ได้ทำการแลกเปลี่ยนกันบ่อยขึ้นเรื่อย ๆ แล้ว ก็ใช้พันธกรณีเป็นเครื่องนำทางการแลกเปลี่ยนที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง
- ถ้ามีการละเมิดพันธกรณีดังกล่าวข้างต้น ฝ่ายที่ถูกละเมิดก็จะกระทำการลักษณะเป็นการลงโทษฝ่ายละเมิด
- หลังจากความสัมพันธ์ได้ถูกสถาปนาขึ้นมาแล้ว ก็จะเกิดหลักเรื่องความยุติธรรมขึ้นมาควบคุม จัดระเบียบการแลกเปลี่ยน และจะมีการบังคับใช้ในทางลบถ้ามีการละเมิดเกิดขึ้น
- คนเรามีความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนกับคนอื่นก็เพราะมองเห็นโอกาสที่จะได้รับรางวัล ถ้าไม่มีสิ่งนี้ก็จะไม่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน รางวัลในที่นี้ Blau หมายถึง เงิน การให้ความเห็นชอบ

ความภูมิใจหรือความเคารพนับถือ และการทำตามคำแนะนำนำหรือ คำร้องขอ

Emerson ได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน เขาไม่แนวคิดว่า ความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าผู้ที่เริ่มต้นก่อนหรือเสนอ ก่อนไม่ได้รับการสนองตอบหรือไม่ได้รับการเสริมแรง ในกรณีที่เกิดความสัมพันธ์ขึ้นมาแล้ว ความสัมพันธ์จะดำเนินไปอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ 1) การใช้อำนาจ 2) การสร้างความสมดุล Emerson มีแนวคิดเรื่อง เครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเครือข่ายในที่นี้ หมายถึง ความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนที่มีผู้เกี่ยวข้องมากกว่า 2 คน ซึ่งอาจจะมีทรัพยากรหรือคุณสมบัติเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้

สรุปทฤษฎีนี้เน้นว่า มนุษย์มีความต้องการมาก แต่ไม่สามารถสนอง ตอบความต้องการนั้น ต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยใช้กฎเกณฑ์ความยุติธรรม ในการแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองขาด ปัญหาสังคมอาจเกิดขึ้นจากโครงสร้างสังคมที่ไม่อำนวยประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคมอย่างทั่วถึง

ทฤษฎีพัฒนาการ (Development Theories)

ทฤษฎีว่าด้วยความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (The Stage of Economic Growth)

ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจถือกำเนิดในช่วงทศวรรษปี 1950 เป็นผลมาจากการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ได้แก่ องค์การสหประชาชาติของแต่ละประเทศ ประเทศกำลังพัฒนามีอัตราการเติบโตของประชากรสูงถึง 2.5 % ประเทศที่พัฒนาเริ่มให้ความช่วยเหลือทางการเงินและวิชาการแก่ประเทศด้อยพัฒนา และการเริ่มนโนว์กิດการวางแผนเศรษฐกิจในประเทศตัวตกล เช่น รัสเซีย สหรัฐอเมริกา และเยอรมัน

W.W. Rostow นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอเมริกัน ได้เสนอว่าทฤษฎีนี้มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) โครงสร้างสังคมยังมีการแบ่งชั้นระดับต่างๆ แต่ถือเกณฑ์กรรมเป็นสาขาดักของระบบเศรษฐกิจ
2. ขั้นสภาวะก่อนระบบเศรษฐกิจทะยานขึ้น (Pre - Conditions for Take off) Rostow ให้ความสำคัญการพัฒนาขึ้นนี้เป็นพิเศษ ขั้นนี้จะเน้นถึงบทบาทภาคเกษตรกรรมที่ตอบสนองด้านอาหาร ขยายตัวทางการตลาดและเงินทุนไปสู่ภาคอุตสาหกรรม
3. ขั้นทะยานขึ้น (Take - off) เป็นระยะที่เพิ่มการลงทุนการผลิตภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทมากขึ้น
4. ขั้นผลักดันไปสู่เศรษฐกิจเต็บโตเต็มที่ (Drive to Maturity) เป็นระยะที่มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและแผนใหม่ในการจัดสรร และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานเปลี่ยนแปลงไปเป็นแรงงานที่มีฝีมือ
5. ขั้นที่มีการบริโภคขนาดใหญ่ (The Age of Mass Consumption) เป็นระยะที่มีการบริโภคอุปโภคบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ มีสภาพการซื้อขายงานอย่างเต็มที่ ประเด็นสำคัญของทฤษฎีนี้คือ เพิ่มการออมและการลงทุน

ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นผลมาจากการสำเร็จของโครงการพื้นฟูยุโรป ตั้งแต่ปี 1945 ซึ่งเน้นการสร้างตัวแบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และพัฒนาประชาธิปไตยแบบตะวันตก ทฤษฎีนี้เริ่มแพร่หลายในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960

ประเด็นสำคัญของทฤษฎีนี้ เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมดั้งเดิม ไปสู่สังคมทันสมัยแบบตะวันตกซึ่งได้แก่ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีโดย การพัฒนาอุตสาหกรรมมีความก้าวหน้าทางการคิดต่อสื่อสาร ความน่าคิด มุ่งเน้นสร้างค่านิยม ทัศนคติที่มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จลัพ (Achievement Oriented) รวมทั้งการมี

สถาบันทางสังคมตามแบบสังคมตะวันตก มีการเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิต โดยใช้ทุนเข้มข้น (Capital Intensive) มีการวางแผนพัฒนาจากส่วนกลางหรือจากบนลงล่าง (Top – down Planning)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีระดับชุมชน ที่มุ่งอธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งเป็นระบบพฤติกรรมการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ และเป็นการกระทำการของปัจเจกชน ซึ่งจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ทางด้านรูปธรรมได้อธิบายถึงกระบวนการก่อให้เกิดอุตสาหกรรมและกระบวนการก่อให้เกิดการขยายตัวของเขตเมือง ทางด้านนามธรรมได้อธิบายถึงกระบวนการก่อให้เกิดความมีเหตุมีผล หรือการยกระดับความมีเหตุผล สังคมทันสมัยจะเกิดจากระบบลีอฟาร์มวูลชนของสังคมต่าง ๆ เพราะระบบดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเลื่อนขั้นทางสังคม และการจำแนกทางโครงสร้าง การเลื่อนขั้นทางสังคมมี 3 แบบ คือ 1) การเลื่อนขั้นทางกายภาพ ได้แก่ การย้ายถิ่นการนิเวศความเป็นอยู่สังคมชนชั้น 2) การเลื่อนขั้นทางสังคม ได้แก่ ความมีเกียรติ มีอำนาจ และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ 3) การเลื่อนขั้นทางจิต ได้แก่ ความคิด ทัศนคติ และค่านิยม ส่วนการจำแนกทางโครงสร้าง หมายถึง เรื่องความชำนาญเฉพาะอย่างและการกำหนดบทบาทที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของสังคมทันสมัย

ดังนั้น ภาวะทันสมัยของทฤษฎีทันสมัย จึงเป็นการพิจารณาจากรูปแบบ พฤติกรรม การกระทำการระหว่างกันของมนุษย์โดยถือว่า พฤติกรรมการกระทำการของปัจเจกชนแต่ละคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบ และก่อให้เกิดภาวะทันสมัย ขึ้น เพราะฉะนั้นการที่ชาวบ้านจะยอมรับสิ่งใหม่ ๆ หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ปัจจัยอย่างหนึ่ง ก็คือ ประสิทธิภาพของสื่อและชนิดของสื่อ เป็นต้น

ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

ทฤษฎีนี้มีการเน้นมาจากการปัญหาความต้องพัฒนาในประเทศกลุ่มลاتินอเมริกันในปลายทศวรรษที่ 1960 โดยนักสังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่

F.H. Cardoso (ชาวนราชิล) T.D. Santos (ชาวนราชิล) ผู้เขียน The Structure of Dependence และ A.G. Frank (ชาวยอร์นัน) สังกัดสำนักวิชาโก มีผลงานเกี่ยวกับการพัฒนาในลาตินอเมริกัน ผู้เขียน Development of Underdevelopment)

ประเด็นสำคัญของทฤษฎีนี้ ได้แก่ แนวความคิดการพัฒนาที่มีกรอบความคิด ตอบโต้หรือปฏิเสธ แนวคิด ทฤษฎีความทันสมัย โดยมองว่าความด้อยพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเป็นระบบทุนนิยมโลกของประเทศพัฒนาแล้ว หาใช่เป็นผลstateท้อนจากลักษณะบวกพร่องทาง โครงสร้างของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองภายในประเทศด้อยพัฒนาเอง ไม่ เพราะในระบบทุนนิยมโลกประกอบไปด้วยประเทศศูนย์กลาง ซึ่งเป็นประเทศตะวันตกทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว และประเทศบริหาร หรือประเทศด้อยพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศทั้งสองนี้ จะมีในลักษณะที่ประเทศบริหารต้องคงอยู่เพื่อประเทศศูนย์กลางตลอดเวลา และถูกประเทศศูนย์กลางเอาไว้เบริก นอกเหนือนั้นยังมีการคุกชับส่วนเกินทางเศรษฐกิจของประเทศบริหาร ลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นสาเหตุของความด้อยพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา แนวทางแก้ไขปัญหาความด้อยพัฒนาคือ การปฏิวัติแบบสังคมนิยม และการตัดความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่เคยมีต่อประเทศศูนย์กลาง

นักทฤษฎีการพึ่งพาถือว่า การด้อยพัฒนาไม่ใช่ภาวะเมืองขึ้น ผลสืบเนื่องจากข้อความนิคม และกระบวนการก่อตัวของทุนนิยมโลก ผลด้านให้ประเทศศูนย์กลางมั่งคั่ง มีอำนาจ และสะสมทุนขึ้น โดยการคุกชับมูลค่าส่วนเกินจากประเทศบริหาร เพราะฉะนั้น การที่ประเทศศูนย์กลางมั่งคั่งขึ้นเป็นกระบวนการเดียวกันและต่อเนื่องกับความยากจนของประเทศบริหาร กระบวนการดังกล่าวทำให้ชนชั้นกลางของประเทศด้อยพัฒนาขาดการสะสมทุน ให้อ่อนแอ ไร้ความสามารถ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองของสังคมได้สังคมหนึ่ง เช่น หลักการเบื้อง

ต้นและคุณค่าประกอบทางชนชั้น และความสัมพันธ์ทางการผลิต ฐานะทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศ และบทบาทของรัฐในการกำหนดนโยบายประเทศ

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

ทฤษฎีนี้ มีขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 โดยเน้นความสำคัญของ การพัฒนาไปที่ตัวตนเป็นสำคัญ กรอบความคิดทฤษฎีนี้ได้พัฒนามาจากยุทธศาสตร์ การพัฒนา 3 แนวคิด ได้แก่

1. แนวคิดการพัฒนาเพื่อการเข้าทำงาน (Employment Oriented Strategy) ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ในปี 1969 ที่มุ่งเน้นการใช้ แรงงานเข้มข้น แผนการใช้ทุนโดยมีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. แนวคิดการกระจายรายได้กลับคืนจากการเติบโต (Redistribution with Growth) ของธนาคารโลก Hollis B. Chenery รองประธานธนาคารโลกได้เสนอ แนวคิดนี้ โดยเป็นบรรณาธิการร่วมกับ Ahluwsolia เอกชนหนังสือชื่อ Redistribution with Growth ปี พ.ศ. ๑๙๗๔

แวดล้อมต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะดำเนินไปอย่างมีระบบ เรียกว่า ระบบมีเวศ ระบบมีเวศ หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งที่ประกอบด้วยสังคมของสิ่งที่มี ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่ทำหน้าที่ร่วมกัน

องค์ประกอบของระบบมีเวศ มีดังนี้

- หน่วยพื้นที่ คือ ระบบมีเวศจะถูกจำกัดขอบเขตและขนาดให้มี อาณาเขตที่ชัดเจน
- สังคมของสิ่งมีชีวิต คือ โครงสร้างทั้งหมดที่มีอยู่ในระบบมีเวศนี้ อาจเป็นสิ่งมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ถึงที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือไม่ได้ สร้างขึ้นก็ได้
- การทำหน้าที่ร่วมกัน คือ องค์ประกอบทั้งหมดในระบบมีเวศ อย่าง มีบทบาทหรือหน้าที่ของตนเอง ซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่อยู่ ร่วมกับสิ่งต่าง ๆ ได้

จากความหมายของสิ่งแวดล้อมและระบบมีเวศนี้ จะเห็นได้ว่าความ สัมพันธ์ของทั้งสองสิ่ง จะต้องมีอยู่ด้วยกันตลอด คือ ระบบมีเวศจะต้องมีสิ่งแวดล้อม เป็นโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้น จึง ต้องมีเรื่องของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะมนุษย์จะเป็นผู้กำหนดเหตุปัจจัยให้หาย อย่างในระบบมีเวศ และมนุษย์ก็จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงกัน ที่

สรุปแล้ว การเริ่มต้นโดยท่องสิ่งที่มีชีวิตจะถูกจำกัดด้วยสภาพแวดล้อม ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม มนุษย์จะอยู่นอกเหนือกฎหมายนี้และเข้าออกได้กับความสามารถของมนุษย์ที่จะคัดแปลงสภาพแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น การพัฒนาในแนวนี้ จะเป็นการใช้แรงงานมนุษย์มากขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ

1. อธิบายการประยุกต์ใช้การมีส่วนร่วมทางสังคมกับโครงการพัฒนาชุมชน
2. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการยอมรับวิทยาการใหม่กับโครงการพัฒนาชุมชน
3. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพัฒนาระบบสังคมกับโครงการพัฒนาชุมชน
4. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการตัดสินใจและการกระทำทางสังคมกับโครงการพัฒนาชุมชน
5. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่กับโครงการพัฒนาชุมชน
6. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีความขัดแย้งกับโครงการพัฒนาชุมชน
7. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์กับโครงการพัฒนาชุมชน
8. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนกับโครงการพัฒนาชุมชน
9. อธิบายการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพัฒนาการกับโครงการพัฒนาชุมชน